

INTERNETOWY PRZEWODNIK GIMNAZJALISTÓW

EDUSKA

NOWA EDYCJA

ŚREDNIOWIECZE CZ 1

Epos rycerski: „Pieśń o Rolandzie”

LITERATURA

SZTUKA PISANIA

GRAMATYKA

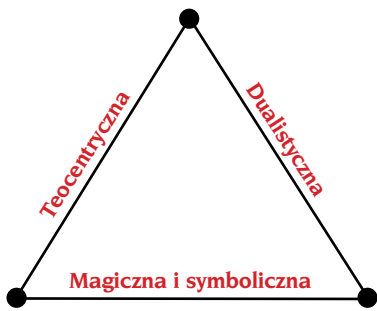
HISTORIA

WOS

Nr 7

ŚREDNIOWIECZE – MAPA MYŚLI

CECHY EPOKI

- Teocentryzm
- Uniwersalizm
- Anonimowość
- Dualizm świata
- Scholastyka

Teocentryzm

- Na szczycie wartości plasuje się Bóg.
- Bóg w centrum – jako najwyższa władza, najwyższa wartość, ośrodek wszelkich działań.

Dualizm

- Świat jest podwójny, wartości rozkładają się biegunowo. Nie ma barw pośrednich.
- dobro – zło
 - byt duchowy – byt ziemski
 - niebo – piekło
 - nagroda – kara
 - cnota – grzech
 - jasność – ciemność

Magia i symbolika

- Zamiłowanie do liczb, znaków i symboli.
- Używa się talizmanów, zaklęć i sztuk magicznych.
- **Mistycyzm epoki**; wiara w możliwość w kontakcie z Bogiem.

SYMBOLE – ZNAKI

- **KRZYŻ** – znak teocentrycznego światopoglądu, religijności, wielkiego wpływu Kościoła na politykę.
- **MIECZ** – pierwszorzędnego znaczenie stanu rycerskiego; średniowiecze epoką wojen.
- **TIARA** – potrójna korona papieża, to znak władzy duchownej – podległości Europy Watykanowi.
- **KORONA** – symbol władzy świeckiej; ustrojem politycznym państw tego okresu jest monarchia, na której czele stoi król lub cesarz.

EUROPA BYŁA WÓWCZAS

OWŁADNIĘTA OBSESJĄ ŚMIERCI

W późnym średniowieczu modny stał się w sztuce i literaturze motyw **danse macabre**, czyli obłędnego tańca śmierci, która powołuje wszystkie stany.

RELIGIJNA, WALECZNA, ROZRYWKOWA

Cechy te – jak się okazuje – nie muszą się wykluczać. Być może najwięcej wątpliwości wzbudza ludyczny (zabawowy) wymiar epoki. A jednak! Dowodem – turnieje rycerskie, miłośna liryka trubadurów oraz obecność błaznów, muzykantów, działalność wędrownych aktorów.

SILNE ZHIERARCHIZOWANA

Struktura społeczeństwa średniowiecznego (feudalnego) – to system lenny, czyli łańcuch lenników i wasali, a także podział na stany: szlachecki, duchowny, mieszczański, chłopski.

FILOZOFIA

ŚWIĘTY AUGUSTYN

Biskup Hippony dokonał adaptacji idei Platona i Plotyna do wymogów chrześcijaństwa – Plotynowski Absolut zastąpił Bogiem. Głosił, że wiarę można uzyskać jedynie przez nagłe oświecenie (iluminację), dzięki łasce Bożej.

ŚWIĘTY TOMASZ

Zadaptował do potrzeb chrześcijaństwa doktrynę Arystotelesa. Podobnie jak filozof grecki głosił harmonijność i hierarchiczność świata doskonale urządzonego przez Boga. Twierdził, że wiarę można zyskać na drodze rozumowej – przedstawił pięć rozumowych dowodów na istnienie Boga.

ŚWIĘTY FRANCISZEK

Głosi ideał łagodności i życiowej radości. Twierdzi, że w każdej ziemskiej rzeczy można dostrzec przejawy Boga, w związku z czym należy zadowalać się i cieszyć małym.

Ascetyzm

To nie tyle filozofia, ile postawa życiowa. Zakłada, że jedynym celem życia na ziemi jest zbliżenie się do Boga. W związku z tym należy zabić w sobie wszystko, co ziemskie i cielesne, i poddawać się rozmaitym umartwieniom.

LUDZIE – SYMBOLE

Karol Wielki (742–814)

Pochodzący z dynastii Karolingów król Franków, który stał się symbolem potężnego, wielkiego władcy – właśnie od jego imienia pochodzi nie tylko polskie słowo „król”. Stworzył wielkie państwo, powiększając znacznie jego powierzchnię, zwłaszcza na wschodzie i południu, a także umacniając jego polityczną i religijną jedność. Karol Wielki dbał o uporządkowanie prawodawstwa. Opiekował się także nauką i kulturą. Okres jego rządów nazywa się nawet renesansem karolińskim.

Joanna d’Arc (ok. 1412–1431)

Córka ubogiego chłopa, która zaczęła „słyszeć wewnętrzne głosy”, dziś bohaterka narodowa Francji. Jej pojawienie się zmieniło losy wojny stuletniej: dziewczyna na czele niewielkiej armii uwolniła w 1429 roku Orléans – stąd jej przydomek Dziewica Orleańska – a później nakłoniła Karola VIII do koronacji. Wydana Anglikom została oskarżona o czary (za... chodzenie w męskim ubraniu) i spalona na stosie. W 1920 roku kanonizowana.

TENDENCJE, MOTYWY, TEMATY

Franciszkanizm – często pojawia się w literaturze późniejszej, np. w poezji Staffa, Kasprowicza, a współcześnie księdza Jana Twardowskiego. Pamiętaj, że św. Franciszek jest patronem ekologów!

Poezja prowansalska – poezja miłosna tworzona w XI– XIII w. przez wędrownych śpiewaków (trubadurów). Narodziła się na południu Francji – tworzona była w języku zwanym prowansalskim. Poezja prowansalska mówiła przede wszystkim o miłości, była pełna wdzięku i „dworności”: poeta opiewał piękno i cnoty damy. Za sprawą poetów włoskich (m.in. Petrarci) ten wzorzec liryki miłosnej rozpowszechnił się w poezji europejskiej.

Biblia pauperum (z łac. Biblia ubogich) – służyła ubogim duchem, czyli analfabetom, jako namiastka *Pisma Świętego*; tekst ograniczano w niej do minimum, zamiast słów były obrazki.

Deesis – motyw plastyczny wywodzący się z kultury bizantyjskiej; przedstawia trzy postacie: w centrum Chrystusa – Sędziego, po jego bokach Jana Chrzciciela i Matkę Boską ukazanych w tzw. pozach wstawienniczych, np. na klęczkach (są pośrednikami między Bogiem a ludźmi).

Pieta – dzieło pokazujące Matkę Boską trzymającą na kolanach zwłoki Chrystusa.

Stabat Mater Dolorosa... (*Stała Matka Bolesciawa...*) – tak brzmi początek znanej pieśni Jacopona da Todi z XIII w., mówiącej o Maryi stojącej pod krzyżem; utwór stał się inspiracją dla wielu średniowiecznych (i nie tylko) dzieł literackich, plastycznych, muzycznych.

Danse macabre – taniec śmierci. To charakterystyczny motyw sztuki i literatury późnego średniowiecza. Malowali go artyści, opiewali pisarze. Śmierć zaprasza do tańca wszystkich od królów po kmiotków, zrównuje stany, nasmiewa się z ziemskich wartości. Początkowo postać śmierci pokazywano jako rozkładającą się zwłoki, potem jako szkielec z kosą w rękach. Motyw utrwalano na malowidłach ściennych. Jest to jedna z najtrwalszych antropomorfizacji (upostaciowań) średniowiecza. Podstawową cechą śmierci w średniowiecznym ujęciu jest jej egalitaryzm, czyli fakt, iż zrównuje stany i dotyczy wszystkich bez względu na majątek, płęć, urodę. Villon obrazowo przedstawia przemijanie, przez słynną metaforę śniegu i refleksję nad znikającą z wiekiem urodą kobiet.

DZIEŁA EPICKIE ŚREDNIOWIECZNEJ EUROPY

Epos rycerski:

- *Pieśń o Rolandzie* (cykl karoliński)
- *Pieśń o Cydzie*
- Cykl arturiański (*O królu Arturze i rycerzach Okrągłego Stołu*)
- *Słowo o wyprawie Igora*
- *Dzieje Tristana i Izoldy*

Poemat:

- *Powieść o Róży*
- *Wielki testament Villona*

Hagiografia:

- Żywoty świętych zebrane w dziele pt. *Złota legenda* Jakuba da Voragine

Opowieść ramowa:

- *Opowieści kanterberyjskie* Chaucera

WAŻNY BOHATER

Everyman, czyli człowiek-każdy, reprezentant wszystkich ludzi. Bohater popularnego moralitetu. Everyman spotykał na swojej drodze alegorie – uosobione cnoty lub grzechy, na przykład Czystość, Męstwo, Chciwość. Alegorie toczyły spór o duszę człowieka, zaś droga Everymana symbolizowała uniwersalny los ludzki. Pozostał symbolem człowieka – każdego na zawsze.

DWA STYLE W ARCHITEKTURZE

ROMAŃSKI

Symbol wczesnego średniowiecza i panującego wówczas stylu romańskiego. Ciężka, warowna, bardziej przeznaczona do obrony niż do modlitwy. We wnętrzach budowli romańskich panuje półmrok. Niewiele elementów o charakterze zdobniczym – kolumny, płaskorzeźby, bogato dekorowane są jedynie portale.

Nazwa od łacińskiego *romanus*, czyli rzymski, styl ten bowiem rozwinął się na terenach należących wcześniej do Cesarstwa Rzymskiego.

GOTYCKI

Styl osiągnął świetność w XIII wieku, zaś trwał w XIV i XV. Katedry gotyckie cechują smukłe linie budowli, strzelistość, lekkość: cienkie mury, liczne wieże, ostre łuki, wysokie okna z witrażami – światło wyznacznikiem piękna. Gotycki gmach jest także symbolem filozofii późnego średniowiecza – teocentryzmu, dążenia ku niebu, pochwały Boga. Nazwa: określenie wymyślone przez Giorgia Vasarięgo w XVI wieku i mające charakter negatywny: „gotycki” to typowy dla Gotów – a więc barbarzyński.

TEMATY:

- **miłość**
– dworna miłość
liryka miłosna
- trubadurzy
- truverzy
- skaldowie
- **śmierć**
– danse macabre
- **pareneza**
wzór władcy
- Karol Wielki
- król Artur
- król Marek
- **hagiografia**
– ideał świętego
epika rycerska
- Roland
- Lancelot
- Tristan
- **walka**

GATUNKI LITERACKIE

Dramat

- misteria
- moralitet
- dramat liturgiczny

Liryka

- liryka maryjna
- liryka miłosna (np. prowansalska poezja miłosna)
- wiersz średniowieczny

Epika

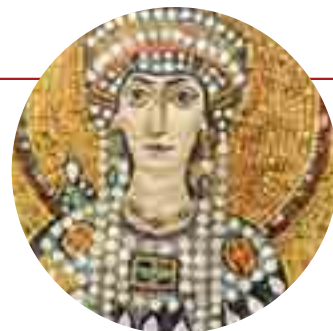
- epos rycerski
- gesta
- żywoty świętych
- kroniki
- kazania
- apokryfy

Uwaga!

Praktykowano także gatunki przejęte z antyku:

- pieśń,
- tragedię,
- dialog,
- satyrę,
- gesta (czynty).

ŚREDNIOWIECZE

CZAS RYCERZY, MNICHÓW I WYPRAW KRZYŻOWYCH. TO BYŁO TAK DAWNO!
INNA PRZESTRZEŃ, INNE MIASTA, INNE PANOWAŁY OBYCZAJE. CZY MOŻLIWE,
BY ŚREDNIOWIECZE ZAISTNIAŁO NA EGZAMINIE GIMNAZJALNYM? JEŚLI TAK – TO PRZED
WSZYSTKIM JAKO TEMAT KULTURY RYCERSKIEJ, WSPOMNIENIE EUROPY UNIwersALNEJ I FEUDALNEJ.
MATERIAŁ CIEKAWY, BO BYŁA TO EPOKA UROKLIWA, PEŁNA MAGII, WIARY W CUDA. UDUCHOWIONA,
NIEZBYT UFAJĄCA ROZUMOWI LUDZKIEMU. RACZEJ BOGU I PRZED WSZYSTKIM BOGU.

Symbole epoki

KRZYŻ – znak teocentrycznego światopoglądu, religijności, wielkiego wpływu Kościoła na politykę.

TIARA – korona papieża, to znak władzy duchownej – podległości Europy Watykanowi.

KORONA – symbol władzy świeckiej; ustrojem politycznym państw tego okresu jest monarchia, na której czele stoi król lub cesarz.

MIECZ ma pierwszorzędne znaczenie dla stanu rycerskiego; średniowiecze epoką wojen.

CECHY ŚREDNIOWIECZNEJ EUROPY

UNIwersALIZM

Co znaczy, że istniała pewna jednolitość kultury, filozofii, języka w różnych miejscach. Jednoczyła Europejczyków wiara i wspólna władza duchowna – papież władający w Państwie Kościelnym. Próbowano też ustanawiać wspólną władzę świecką poprzez wskrzeszenie cesarstwa w postaci Cesarstwa Rzymskiego Narodu Niemieckiego. Cesarz miał być zwierzchnikiem innych władców. Samodzielne państwa i poczucie tożsamości narodowej zaczęły krystalizować się z czasem.

Językiem jednoczącym mieszkańców kontynentu była łacina, którą się posługiwano np. przy tworzeniu dokumentów. W konsekwencji panował jednolity światopogląd, kultura oraz model nauczania.

Wspólny język, jedna władza kościelna, wspólna władza świecka – decydowały o uniwersalizmie Europy.

TEOCENTRYZM

To termin określający ówczesny system wartości. *Bóg* (theo) w *centrum* – jako najwyższa władza, najwyższa wartość, ośrodek wszelkich działań. Wg nauk św. Augustyna – jedynym celem życia człowieka jest dojście do Boga, byt doczesny ma wyłącznie przygotowywać do przyszłego życia.

DUALIZM ŚWIATA

To znaczy, że wartości i pojęcia dzielono na dwie, kontrastowe grupy. Każda rzecz ma byt ziemski (mało ważny) i duchowy (ideę) – ta jest prawdziwą wartością. Każdy czyn był dobry lub zły, człowieka czekało potępienie (piekło) lub zbawienie (niebo). Tak jak na Sądzie Ostatecznym jest strona potępionych i zbawionych, piekło i niebo, kara i nagroda, tak na ziemi funkcjonuje: zło i dobro, grzech i cnota, ciemność i jasność. Nie ma barw pośrednich.

To „dwoistość” wartości wywodzi się z nauk Platona, a rozpropagował ją św. Augustyn.

MAGIA I TAJEMNICZOŚĆ ORAZ WIARA W ZNAKI, SYMBOLE I TAJEMNICE

Ludzie średniowiecza wyjaśniali sobie w ten sposób zagadki świata, wyroki boskie lub ubierali w symboliczne obrazy swoje uczucia, wyobrażenia, postawy. Głęboka była wiara w cuda, niezwykle moce przypisywano liczbom, znakom i symbolom. Używano talizmanów, zaklęć i sztuk magicznych. Wierzono w możliwość kontaktu z Bogiem – stąd mistycyzm epoki.

ANONIMOWOŚĆ AUTORÓW

Była zjawiskiem zgodnym z duchem epoki. Do rzeczywistości ziemskiej nie przykładano przecież wagi – zatem sława i zasługi twórcy nie były istotne, ważne było dzieło, a nie nazwisko autora.

DZIEDZICTWO EPOKI

ETOS RYCERSKI

Greckie *ethos*, czyli zwyczaj – to całość zasad uznawanych przez daną grupę społeczną, ideały, normy, wartości. Na etos rycerski składały się wszystkie cechy doskonałego rycerza, tradycje rycerstwa, postawy i sposób życia. Literackim owocem kultury stał się epos rycerski – średniowieczny gatunek epicki obejmujący utwory o rycerzach i ich bohaterских czynach. Zwany też *chanson de geste* (pieśń o czynach).

Przykłady:

- *Pieśń o Rolandzie* (Francja),
- cykl *O królu Arturze i rycerzach Okrągłego Stołu* (Anglia),
- *Pieśń o Cydzie* (Hiszpania),
- *Pieśń o Nibelungach* (Niemcy).

HAGIOGRAFIA

Dział literatury dotyczący opisów życia świętych, z którego wyrasta wzorzec osobowy świętego. Silny, ważny nurt literacki – wydał setki żywotów najrozmaitszych świętych. Najobszerniejszy i najważniejszy średniowieczny zbiór żywotów świętych – to *Złota legenda* z około 1255 roku. Napisany przez dominikanina najślawniejszy przedmiot licznych przeobrażeń i tłumaczeń, miał wpływ także na polską hagiografię. Najbardziej znany utwór polski – *Legenda o świętym Aleksym*; ważne są też *Kwiatki świętego Franciszka z Asyżu*. Wartość propagowana – asceza jako droga do świętości.

LIRYKA MARYJNA

Silny nurt w kulturze epoki – Matka Boska jest szczególnie istotną postacią średniowiecznego życia religijnego. Jej pośrednictwo między ziemią a wysokościami urzekało ludzi epoki. Owoc – cały dział poezji średniowiecznej określany jako liryka maryjna. Należy do niej najstarszy hymn – *Bogurodzica* i zabytkowe *Żale Matki Boskiej pod krzyżem*. Uwaga – w polskiej kulturze kult Matki Boskiej nie wygasł ze średniowieczem, lecz okazał się szczególnie silny, np. w romantyzmie, także w XX wieku.

HISTORIOGRAFIA

To utrwalenie na piśmie wydarzeń historycznych. Owoc – kroniki, diariusze. Ludzie średniowiecza nie byli pierwsi – kroniki pisano już w antyku. Z tym, że średniowieczni twórcy czuli się nauczycielami, nie historykami. Nie dbali o daty, chronologię wydarzeń, nawet o ich prawdopodobieństwo. Fakty historyczne mieszały się w średniowiecznych kronikach z legendami, fantastycznymi opowieściami, opisami cudownych zdarzeń. Autorzy eksponują w swoich dziełach ludzkie postawy, na przykład dobrych władców czy szlacheckich rycerzy. Te mają zachęcać do naśladowania. Rzadziej pojawiają się przykłady negatywne, na przykład królów pełnych pychy i okrucieństwa – te mają ostrzegać.

START: IV/V WIEK

Data 476: Upadek cesarstwa zachodniorzymskiego, który zapoczątkowuje epokę wieków średnich, a kończy starożytność.

WCZESNE ŚREDNIOWIECZE: V-IX

- Wędrowki ludów
- Rozwój państwa Karola Wielkiego

ROZKWIT: X-XIII

- Powstanie państw w Europie
- Idea zjednoczonej Europy Ottona III
- Wyprawy krzyżowe
- Konflikty cesarstwa z papieżem
- Powstaje święta inkwizycja
- Działają zakony: krzyżacki, templariuszy

SCHYŁEK: XIV-XV

- Początki literatury narodowej
- Umacnianie się państw i władzy świeckiej
- Rozwój architektury gotyckiej
- Najazdy Tatarów na Europę
- Rozłam w Kościele katolickim

KONIEC:

Daty zamykające średniowiecze, a rozpoczynające renesans:

- **1450** – rok, w którym Gutenberg wynalazł druk.
- **1453** – rok upadku Konstantynopola, metropolii Zachodniego Cesarstwa.
- **1492** – rok odkrycia Ameryki przez Krzysztofa Kolumba.

Nazwa

Nazwa średniowiecze – ukończona została w XVI wieku. Otrzymała negatywny wymiar – wieki średnie to znaczący przeciętne, mało wartościowe, pomiędzy znakomitymi sąsiadami: antykiem i renesansem...

Średniowiecze trwa 10 stuleci. oznacza to, że jest bardzo różnicowana.

Koniec średniowiecza

We Włoszech zaczął następować najszybciej – bo już w XIV wieku. Włochy pierwsze dźwignęły się po tragedii epidemii czarnej śmierci (dżumy), która spustoszyła Europę. Ze względu na swoje położenie zaczęły korzystać ze skutków odkryć geograficznych. Rozwijał się handel, powstawały banki, nastąpiło ożywienie gospodarcze – a co za tym idzie: nowy światopogląd. W historii reszty Europy do średniowiecza wlicza się jeszcze wiek XV, a renesans obejmuje dopiero XVI w.

Bóg jako architekt wszechświata

TYPY BOHATERÓW – CZYLI WZORCE POSTAW

Uznawane wzorce parenetyczne (godne naśladowania postacie literatury pouczającej)

Na podstawie poznanej literatury średniowiecza możemy mówić o trzech wzorcach parenetycznych – czyli idealach, wzorach do naśladowania propagowanych w tej epoce.

WŁADCA

Przykład

- król Karol Wielki,
- król Artur
- Bolesław Chrobry
- Bolesław Krzywousty

Cechy

Mądrość i duma, pobożność, miłosierdzie dla poddanych, sprawiedliwość, cechy rycerskie: więc i waleczność, honor, odwaga.

RYCERZ

Przykład

- Roland, Lancelot, Tristan

Cechy

Męstwo, odwaga, honor, wierność kodeksowi rycerskiemu, poddanie się Bogu i władcy. Wierność danemu słowu i zasadom, przyjacielowi i damie swego serca. Pobożność, waleczność, mistrzostwo w rycerskim rzemiośle, szlachetność intencji, uczciwość w walce.

ŚWIĘTY

Przykład

- święci Aleksy,
- św. Szymon Słupnik
- św. Jerzy walczący ze smokiem

Cechy

Pobożność, całkowite oddanie się Bogu, umartwienie ciała, śluby czystości, rezygnacja z dóbr doczesnego świata, ubóstwo, medytacja, często męczeństwo, a nawet śmierć za wiarę.

PARENEZA I LITERATURA PARENETYCZNA

Pareneza dosłownie oznacza pouczenie. Literatura parenetyczna to literatura propagująca wzory postępowania, ideały modne i uznawane w danej epoce. Z kolei tzw. wzorce parenetyczne to wzory osobowe, postacie godne naśladowania, skupiające cechy wzorowe, pożądane, idealne. Literatura średniowieczna zarysowuje portrety: idealnego władcy, rycerza i ascety. To utwory parenetyczne decydują o dydaktycznym charakterze epoki, lecz nie są charakterystyczne tylko dla epoki średniowiecza. W renesansie spotkamy następne wzorce: dworzanina, ziemianina, patrioty, późniejsze epoki także obfitują w dzieła pouczające odbiorcę, jak ma postępować.

LITERATURA ŚREDNIOWIECZA – CECHY

→ **Dwutorowość** – podział na literaturę religijną i świecką.

→ **Dydaktyczność** – jest po to, by pouczyć odbiorcę, dać mu wskazówki do życia i wzorce postępowania.

→ **Alegoryczność i symboliczność** – świat według twórców epoki to pewnego rodzaju zbiór znaków dawanych przez Stwórcę.

→ **Rękopiśmienność** – pisano ręcznie – na pergaminie w skrytoriach klasztorów. Druk wprowadzi dopiero Jan Gutenberg, co otworzy nową epokę.

→ **Dwujęzyczność** – z przewagą łaciny. Powstają też pierwsze utwory w językach narodowych.

→ **Anonimowość** – autorzy piszą dla chwały Boga, nie dla swojej sławy.

→ **Schematyczność** – służąca pouczeniu przez utarte wzory, powtarzanie.

FILOZOFIA EPOKI

Myśl epoki zdominowały dwa systemy – najpierw św. Augustyna, który przeszczepił na chrześcijański grunt ideę Platona, potem św. Tomasza, który z kolei to samo uczynił z myślą Arystotelesa. Swoistą naukę wielkiej miłości głosił św. Franciszek z Asyżu. Nie stworzył, co prawda, systemu filozoficznego, ale funkcjonuje w naszej świadomości pełna pokory i zachwytu nad światem postać franciszkańska.

ZAUWAŻ!

Średniowiecze wcale nie odwróciło się całkowicie od antyku, jak sugeruje to renesans, pragnący być jedynym odrodzeniem i spadkobiercą starożytności.

Arystoteles był prawdziwym autorytetem wieków średnich, a słowa Marka Aureliusza uznawano za zapowiedź przyjścia Chrystusa i interpretowano w duchu chrześcijańskim.

TABELA FILOZOFÓW ŚREDNIOWIECZNYCH

KTO

O CO CHODZI

KONSEKWENCJE

Święty Augustyn
filozofia dramatyczna

- Człowiek jest istotą rozdartą między tęsknotą za niebem a ziemskimi pokusami, pomiędzy aniołami a zwierzętami, stąd dramat.
- Augustyn dokonuje połączenia myśli Platona z założeniami chrześcijaństwa – głosi platoński dualizm (każda rzecz ma postać duchową – ideę i postać materialną – cień idei).
- Myśl o życiu przyszłym i Bogu (kontemplację) oraz miłość Boga uważał za jedyny istotny cel życia. *Pragnę poznać Boga i duszę... I nic więcej* – głosił.

Bardzo silny system filozoficzny, gruntujący teocentryczny światopogląd epoki.

Przyczynił się do rozwoju hagiografii, podobnego postrzegania świata w epokach uduchowionych jak barok czy romantyzm, oraz popularności **motywu vanitas** (przemijania) w kulturze.

Powraca w epokach uduchowionych.

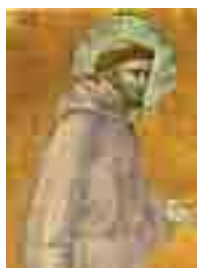

Święty Tomasz
filozofia harmonijna

- Wszechświat ma harmonijną strukturę, w której każdy byt ma swoje miejsce w hierarchii (na drabinie bytów) – istnienie to drabina bytów; człowiek znajduje się na szczyblu niższym niż anioły, ale wyższym od reszty stworzeń.
- Człowiek to swoisty mikrokosmos – odzwierciedlenie dzieła Boskiego.
- Tomasz łączy myśl Arystotelesa z doktryną chrześcijańską.
- Dostrzega potęgę rozumu ludzkiego twierdzi, że *rozum nie niszczy wiary, lecz ją udoskonala*.
- Głosi, że człowiek jest istotą społeczną, a władza monarchy pochodzi od Boga.

Tomizm stał się podstawą wszelkich ideologii racjonalnych, odzywa w epokach takich jak renesans czy oświecenie, od niego wychodzą filozofowie wierzący w ludzki rozum jak choćby Kartezjusz, twórca racjonalizmu.

Tomizm porządkuje świat, definiuje istnienie jako doskonałe dzieło Boskie – pozwolił to późniejszym pokoleniom godzić wiarę i religię z afirmacją życia. Echo tomizmu znajdziesz już w poezji Jana Kochanowskiego.

Święty Franciszek
filozofia miłości

- Franciszkanizm to filozofia wszechogarniającej miłości do świata i wszelkiego stworzenia jako dzieła Boskiego.
- To umiłowanie także siebie – sprzeciw wobec ascetyzmu – umartwiająca ciała.
- Poczucie współistnienia ze światem natury – słynne kazania do ryb i ptaków, postrzeganie w każdym stworzeniu brata.
- Idea ubóstwa jako wolności od pokus i lęków tego świata.

Franciszkanizm stał się nurtem w filozofii, ale i literaturze, powracającym w epokach późniejszych. Idea miłości, pochwały życia, zrozumienia słabości ludzkich musiała zyskać popularność. Franciszkanizm zaistniał też w poezji współczesnej (twórczość księdza Twardowskiego), powraca w klasycznych utworach chwalejących świat.

LUDZIE I ICH DZIEŁA

KTO ZAMIESZKIWAŁ ÓWCZESNĄ EUROPE? DAMY I RYCERZE, MNISI, MIESZCZANIE, CHŁOPI. ZAWITAĆ WARTO W PROGI RYCERSKIE. TU ZWRÓĆ UWAGĘ NA KULTURĘ RYCERSKĄ. ZASTANÓW SIĘ CO PRZEBRZMIAŁO A CO Z ÓWCZESNYCH WARTOŚCI WCIAŻ CENIMY, CO NIE PRZEMINĘŁO Z WIATREM? O TO LUBIĄ PYTAĆ AUTORZY TESTÓW.

1. RYCERZE

1. SKĄD SIĘ BRALI RYCERZE?

Aby zostać rycerzem, trzeba było się urodzić w rodzie rycerskim. U zarania epoki bywało, że król nadawał herb i pasował na rycerzy mężów bardzo zasłużonych w walkach – później jednak coraz trudniej było uzyskać rycerskie przywileje.

2. GDZIE MIESZKALI RYCERZE?

W rodowych siedzibach, czyli zamkach – dziedziczyli je lub budowali, fundując z łupów wojennych. Kiedy nie wyruszyli na wyprawy – organizowali turnieje rycerskie, wiodli zamkowe życie, uczestniczyli w codziennych mszach, gospodarowali, umilając sobie dni występami trubadurów. Kiedy wyruszyli na wyprawy, domostwami zajmowały się rycerskie żony.

Jeśli w podróż – to konno, w zbroi tak ciężkiej, że lepiej nie spadać z konia, z całym rynsztunkiem i być może szarfą damy serca przypiętą do ramienia. Miecz, którym średniowieczny właściciel biegle władał – współczesny człowiek może ciągnąć, niektórzy siłacze potrafią podnieść. Jeśli rycerz akurat rezyduje w zamku, to być może ucztuje. Lubi dobrze zjeść głównie mięsowo i nade wszystko – słodczyce. Od czystej wody i książek raczej stroni, ale ma inne zalety:

Ważni rycerze:

Roland
(*Pieśń o Rolandzie*),

Lancelot
(*O rycerzach Okrągłego Stołu*),

Tristan (*Dzieje Tristana i Izoldy*).

Parsifal – rycerz ze świąty króla Artura. Czysty, pobożny – ideał rycerza.

- • **jest pobożny** – w obronie wiary lub by ją krzewić, walczy i odda życie, na modły i msze przeznacza dużą część dnia;
- • **jest wierny** – Bogu, swojemu władcy i damie swego serca;
- • **jest honorowy** – honor rycerski ceni ponad wszystko, hańby nie przeżyje bez zemsty (dlatego często się pojedykuje);
- • **jest odważny i waleczny**, dąży do mistrzostwa w swoim rzemiośle (perfekcja w walce);
- • **jest szlachetny**, prawdomówny, prawy w miłości i przyjaźni.

WAŻNE OBYCZAJE

- • **Ślubowanie** – to także zwyczaj rycerski. Rycerz składa ślub, iż nie będzie sypiał w łożu w soboty albo nie będzie jadał mięs, dopóki nie zabije Saracena itp. Oczywiście musiał słowa dotrzymać. Często ślubował na włosy i brodę, że nie zetnie ich dopóki... Być może dlatego rycerz ówczesny był długo-włosy. Ślubowanie utrwalił w literaturze Henryk Sienkiewicz w *Krzyżakach* – pamiętamy śluby Zbyszka z Bogdańca. Ślubowania bywały zresztą dziwaczne. Post wydaje się zrozumiałą, ale np. obietnica nierozbierania się lub noszenia obręczy na nogach, więzów pokutnych albo niepicia i niejedzenia na siedząco przez dziewięć lat – to już pachnie absurdem.
- • **Pasowanie na rycerza** – to uroczysta ceremonia przyjęcia młodzieńca w poczet rycerzy. Pasowanie – bo przypinano mu rycerski pas z metalowych ogniw, po czym uderzano płazem miecza w ramię.
- • **Herb i zawołanie** – nierozdzielnie związane z rycerskim stanem. Herb to dziedziczna oznaka przynależności do rodu, zawołanie zaś to okrzyk, hasło zwołujące do walki członków danego rodu.
- • **Turnieje** – przodkowie dzisiejszych zmagania sportowych, widowiskowe ćwiczenia i walki na oczach dworu (wiedziami były oczywiście damy).

Cztery zasady rycerza, wg trzynastowiecznego poematu:

- unikaj krzywoprzysięstwa i zdrady,
- czcij kobietę,
- codziennie bierz udział we mszy,
- pość w piątki.

CYKLE OPOWIEŚCI O RYCERZACH. ŚREDNIOWIECZNE OPOWIEŚCI O RYCERZACH UKŁADAJĄ SIĘ W DWA GŁÓWNE CYKLE:

CYKL ARTURIAŃSKI:

Opowieści o królu Arturze i rycerzach Okrągłego Stołu

Król Artur (postać legendarna) panował zapewne około V lub VI wieku.

- **Osoby:** rycerze Lancelot, Gowen, Parsifal, królowa Ginewra, czarnoksiężnik Merlin.
- **Miejsce:** Bretania – kraj mityczny, prawdopodobnie leżący częściowo we Francji i Anglii.

Idea okrągłego stołu wywodzi się ze starego bretońskiego cyklu opowieści o królu Arturze i rycerzach Okrągłego Stołu. Król Artur, który założył stolicę w mieście Camelot (dziś Winchester), nie chcąc wyróżnić żadnego ze swych wojowników, a przeciwnie – podkreślić ich równość, kazał zbudować okrągły stół. Przy takim stole miejsca są równoważne, choć rycerzy było aż 150. Możesz zostać zapytany o znaczenie symbolu jakim jest okrągły stół – przy nim wszyscy partnerzy traktowani są na równi, mają równe prawa.

CYKL KAROLIŃSKI

Chansons de geste (pieśni o czynach) – w tym *Pieśń o Rolandzie*

Król Karol Wielki panował w VIII wieku, został nawet cesarzem i założycielem dynastii Karolingów. Władął potężnym imperium w Europie, to dopiero jego synowie podzielili je na tereny dzisiejszej Francji, Niemiec i Włoch (mniej więcej).

- **Osoby:** Karol Wielki, Roland, Oda, zdrajca Ganelon, przyjaciel Oliwier.
- **Tematy:** etos rycerski, wzór władcy, wymiar religijny, walka z Saracenami.

Karol Wielki

Chansons de geste

– pieśni o czynach.

Terminu używa się do określenia poematów epickich opiewających czyny

Karola Wielkiego

i rycerzy walczących z wrogami Boga. Należą do epiki rycerskiej, wśród nich znajduje się też słynna *Pieśń o Rolandzie*.

Król Karol Wielki

To dzięki niemu ukształtował się bardzo ważny w średniowieczu wzór parenetyczny: ideał

władcy. Stworzył potężne imperium na europejskich terenach (od Morza Północnego po

Pireneje). Legenda uczyniła z niego

władcy prawdziwy ideał chrześcijańskiego króla, który jest zagorzałym obrońcą wiary, jest mądry, odważny, słucha doradców, szanuje swoich rycerzy.

JAKICH POLSKICH RYCERZY – BOHATERÓW LITERATURY UMIESZ WYMIENIĆ?

- **Zawisza Czarny** – postać prawdziwa, wzór polskiego rycerstwa średniowiecznego, jego nazwisko stało się symbolem szlachetności i solidności,
- **Jurand ze Spychowa** – bohater *Krzyżaków*, skrzywdzony okrutnie przez zakon, prawy polski rycerz, dobry chrześcijanin, patriota, ojciec
- **Zbyszko z Bogdańca** – młody rycerz, główny bohater *Krzyżaków*, posiada wszelkie rycerskie cnoty: prawy, szlachetny, odważny, pobożny, wierny swojej damie, królowi, ojczyźnie, przy tym mistrz w walce.
- Bohaterowie *Trylogii* Henryka Sienkiewicza:
 - Jan Skrzetuski,
 - Michał Wołodyjowski,
 - Andrzej Kmicic.

Uwaga! – to rycerze siedemnastowieczni, nie średniowieczni, ale spełniają wiele cech kodeksu rycerskiego, na plan pierwszy spośród nich wysuwa się miłość ojczyzny i wierność w przyjaźni.

INNY ZNANY RYCERZ – DON KICHOT

Któż nie zna Don Kichota z La Manchy? Przy motywie rycerskim łatwo może pojawić się pytanie o Don Kichota. Rycerz to szczególnie: walczy z wiatrakami, jedzie walczyć ze złem świata na chudej szkapinie Rosynancie w towarzystwie giermka Sancho Pansy.

Zapamiętaj:

Don Kichot to postać z literatury wieku XVII, nie średniowiecza

- Pochodzi z powieści hiszpańskiego twórcy Cervantesa.
- Pisarz chciał wykpić mity rycerskie, stworzył postać obłąkanego szlachcica, który pod wpływem rycerskich romansów wyobraził sobie, że jest rycerzem, a wiejska dziewczyna Dulcynea – damą jego serca.
- Don Kichot jest wprawdzie szalony, ale reprezentuje zestaw cech rycerskich, najważniejsza z nich to walka ze złem, choćby z przeciwnikiem wiele silniejszym. Oprócz tego uczciwość, wierność damie serca, odwaga.

Honoré Daumiera

– Don Kichot

2. DAMY

Damy w średniowieczu są elementem obrazu rycerstwa. Status kobiety nie był w tej epoce najwyższy. Jako *grande dame* – tak, dopóki była nieskazitelną wybranką, panią serca, o którą toczyło się pojedynki i która śledziła z zachwytem turniejowe popisy. Już jako żona – traktowana była inaczej, małżeństwa zawierano zupełnie interesownie, wartość kobiet mierzono wysokością ich rodu i posagu. Mąż rycerz sprawował nad żoną władzę; gdy wyruszał na wyprawę krzyżową, na wszelki wypadek zakładał jej pas cnoty – średniowieczne żelazne majtki, będące dowodem bezkresności ludzkiej wyobraźni. Tymczasem dama – szczupła, o podwyższonym przez wyskubane włosy czole, najlepiej blondynka (taka była moda) – była niejednokrotnie znacznie lepiej wykształcona od rycerza, odcytana (rycerz był często analfabeta!) i dbała o higienę.

Dama, która nie wychodziła za mąż, mogła zamknąć się w klasztorze, tak też często czyniły córki wysokich rodów. Są jednak damy epoki średniowiecznej, które przeszły do historii. Najslawniejszą, choć tragiczną postacią jest Joanna d'Arc, która stanęła na czele wojsk, za co potem spłonęła na stosie. Małgorzata z Nawarry, niezwykle wykształcona dama XV wieku, pisała wiersze, sztuki i poematy, jej dwór był prawdziwym centrum kultury. Do historii przeszły też królowe: Blanka Kastylijska, czy Izabela – królowa Anglii. W tym kraju kobiety bywały królowi, ale już we Francji, w XIV wieku, prawem salickim pozbawiono kobiety prawa dziedziczenia tronu. Tymczasem literatura rozpowszechniła portret średniowiecznej damy jako wyidealizowanej, niezdobytej bogdanki wodzącej rycerza za nos! I taką była – jako bohaterka utworów tzw. dwornej miłości.

3. TRUBADURZY

Tych poetów głoszących kult kobiety można było spotkać na dworach, gdy umilali życie dworakom, uświetniali uczty i trochę uatrakcyjniali życie dam. Roznosili również wiadomości, które wówczas rozprzestrzeniały się dużo wolniej niż dziś – byli zatem, podobnie jak wędrowni mnisi i aktorzy, swoistymi „ruchomymi mediami”.

4. MNISI

Także spełniali swoistą rolę przekaźników informacji. Zwłaszcza ci wędrujący – od klasztoru do klasztoru, pielgrzymujący lub zrzeszeni w wędrownych zakonach (jak franciszkanie).

Zauważ,

że obraz rycerza ratującego królową, walczącego ze smokiem lub wspinającego się na szczyt szklanej góry znany z baśni. To baśń utrwaliła średniowieczne persony i dzięki niej spotykamy się z epoką nie po raz pierwszy.

5. MIESZCZANIE

Mieszkańcy miast stanowili zbiorowisko dość urozmaicone. W murach średniowiecznego grodu mieszkali kupcy, przybysze ze wsi, rzemieślnicy, również ludzie bez zajęcia (powiedzielibyśmy – bezrobotni). I – oczywiście – zacy, czyli studenci powstających w miastach ośrodków akademickich. Pamiętamy, że najstarszy uniwersytet powstał w Bolonii, tam też można dziś jeszcze oglądać budynek średniowiecznego akademika – Collegio degli Spagnoli.

6. CHŁOPI

Warstwa najuboższa i poddana rycerstwu. Chłopi mieszkali na wsiach otaczających zamki i grody, uprawiali ziemię należącą do pana, zobowiązani byli do spłacania pańszczyzny, a potem czynszu.

ŚREDNIOWIECZNA ARCHITEKTURA

Średniowiecze określają dwa style – typowe dla epoki. Są to jej symbole – budowle romańskie i gotyckie. Ale – wyrażają też filozofię średniowiecza, tworzą jego obraz i atmosferę.

STYL ROMAŃSKI

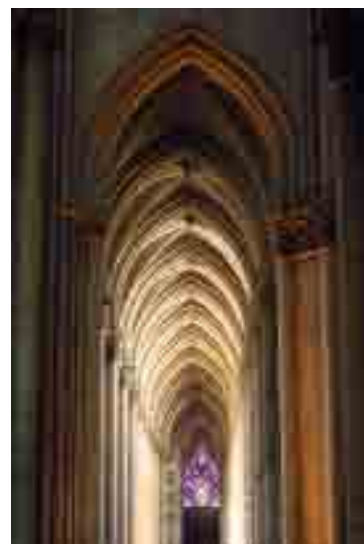
Weześniejszy. Budowle romańskie: kopulaste, ciężkie, kamienne gmachy projektowane według planu krzyża. Noszą cechy budowli obronnych – stąd te grube mury i małe okienka. Słabe oświetlenie stwarzające atmosferę skupienia. Romańskie warownie, kościoły, zamki to pejzaż wczesnego średniowiecza – bo w XIII stuleciu wystrzeliły ku niebu... gotyk.

STYL GOTYCKI

Styl, który pojawił się w XIII wieku, zaś trwał w wiekach XIV i XV. Wystrzelił w dosłownym niemal sensie – odwrotnie niż osiadłe gmachy romańskie – katedry gotyckie będą budowane wysoko, wznoszone do Boga. W ten sposób człowiek wyraża teocentryzm, świątynie wznoszone jak najwyżej ku niebu wyrażają tęsknotę i szacunek do Boga.

Gotyckie katedry są także symbolem filozofii późnego średniowiecza – teocentryzmu, dążenia ku niebu, pochwały Boga. Miały wyrażać tęsknotę człowieka do Boga.

Wnętrza gotyckich budowli były widne dzięki dużym oknom. Charakterystyczne dla gotyku były rozety – okrągłe okno wypełnione witrażem i ornamentem umieszczone nad głównym wejściem do kościoła.

Cechy stylu romańskiego:

- materiał – kamień,
- ciężkie, przysadziste budowle,
- masywne, grube mury,
- z uwagi na małe, wąskie okna, we wnętrzach budowli romańskich panuje półmrok,
- prostota form, niewiele elementów dekoracyjnych, jedynie portale są bogato dekorowane,
- absydy, wieże i przybudówki półokrągłe jako urozmaicenie bryły budynku,
- pókoliste łuki okien i drzwi,
- sklepienia kolebkowe (połowa walca).

Cechy stylu gotyckiego:

- materiał – cegła.
- budowano (tak jak w romańskim): katedry, kościoły, zamki, ratusze,
- smukłe, lekkie proporcje budowli,
- sklepienie łukowate,
- dominacja układu wertykalnego (pionowego)
- konstrukcja stropu oparta na lekkich, smukłych filarach
- cienkie mury, ostre łuki,
- bogato zdobione portale (wejścia do budowli),
- wysokie, zdobione witrażami okna,
- wieloskrzydłowe ołtarze, takie jak np. ołtarz Wita Stwosza w Kościele Mariackim w Krakowie!

Pieśń o Rolandzie

LEKTURA W EPOCE

Stop! Jesteś w średniowieczu!

Roland – rycerz bez skazy! I tego się trzymaj, gdy przyjdzie ci na

egzaminie zmierzyć się z interpretacją fragmentu „Pieśni o Rolandzie” – lektury wskazanej w podstawie programowej. Nie wolno jej przegapić

Daty graniczne

• **Początek średniowiecza** to przełom IV i V wieku, 476 – upadek Cesarstwa Zachodniorzymskiego

• **Koniec epoki** – to rok 1453 – (data upadku Konstantynopola). Inne uznane daty: rok 1492 (odkrycie Ameryki przez Kolumba) lub 1450 (wynalezienie druku przez Gutenberga).

Cechy eposu:

- epickość,
- rozległość opisów,
- sceny batalistyczne, heroiczne,
- wyidealizowane postaci Rolanda i Karola Wielkiego.

W eposie homeryckim bogowie ingerowali w tok zdarzeń, w rycerskim mamy obecność Boga i aniołów. Podniosły styl, patos w kreacji postaci i scen (np. scena śmierci) należą do cech obu typów eposów, oba też kształtują model rycerza – starożytnego i średniowiecznego.

Tu spotkasz rycerzy, zakonników, wędrujących mnichów i pokutujących biczowników. W miastach – żaków studiujących w ośrodkach akademickich, takich jak Bolonia czy paryska Sorbona, albo polska Akademia Krakowska, ale nie licz na duże skupiska miast i gęste zaludnienie. Raczej tu pusto, zwłaszcza po zarazie, zwanej czarną śmiercią, która w XIV wieku spustoszyła Europę. Ujrzysz za to katedry gotyckie, zamki rycerskie, ciche klasztory, w których mnisi przepisują rękopisy. Ujrzysz pielgrzymów podążających do Ziemi Świętej lub może trafić na turniej rycerski. Tam z pewnością zdobywa laury drużyna Rolanda. O ile to akurat wiek VIII, bo średniowiecze trwało ponad 10 stuleci!

CECHY EPOKI:

- **teocentryzm** – najwyższą wartością chrześcijańskiego świata był Bóg,
- **religijność i mistycyzm** – życie pozagrobowe, skromność, modlitwa, nie dobra doczesne są tu cenną wartością,
- **feudalizm** jako ustrój społeczny Europy: silna hierarchizacja społeczeństwa, w którym obowiązywało prawo lenna (szlachcic miał swojego suzerena – pana i był wasalem, ale sam też miał wasali – czyli podległych sobie feudalów),
- **ściśle określona hierarchia społeczna:** podział na trzy główne stany: duchowny, rycerski, miejski (chłopi podlegali swojemu panu),
- **trzy wzorce postępowania (parenetyczne):** ideał świętego, króla i rycerza. Przykładem spełniającym wszelkie wymagania rycerskie był właśnie Rycerz Roland.
- **anonimowość** – artyści działali na chwałę Boga, nie własną, duma i sława były grzeszne.

TYTUŁ

Charakterystyczny dla średniowiecznych utworów zwanych „pieśniami o czynach” – tym razem chodzi o sławienie czynów rycerza Rolanda i taki jest tytuł.

AUTOR

Dzieło jest anonimowe, nie znamy autora.

TEMAT

Opiewa wydarzenia, które miały miejsce w VIII wieku – walki wojsk króla Karola Wielkiego z innowiercami zwanymi Saracenami (muzułmanie) na terenie Hiszpanii.

GENEZA

Tekst powstał w wieku XI jako poemat rycerski. Rycerz Roland jest postacią autentyczną, a wojna Karola Wielkiego z Saracenami z roku 778 faktem historycznym. Rzeczywiście w wyprawie hiszpańskiej tylną strażą dowodził Roland. I rzeczywiście poniósł klęskę w wąwozie górskim Roncevaux w Pirenejach, gdzie został napadnięty przez górali – bo nie wezwał pomocy na czas.

GATUNEK

Należy do starofrancuskiej epiki, jest przykładem *chansons de geste* – pieśni o czynach (gatunek typowy dla średniowiecza).

KIM BYŁ ROLAND?

Żył w czasach Karola Wielkiego i należał do grona królewskich przyjaciół. Wyprawa przeciw Saracenom z roku 778 rozegrała się rzeczywiście, i hrabia Roland zginął w tej walce. Dowodził tylną strażą, w czasie powrotu z wyprawy przechodził przez wąwóz w Pirenejach, tam napadli jego oddział baskijscy górale. Wszyscy Francuzi zginęli. De facto wyprawa Karola miała charakter łupieżczy, lecz inny wizerunek nadała jej legenda.

PORTRET ROLANDA

- Roland był piękny, szlachetny i odważny.
- Pochodzi z znanego, hrabiowskiego rodu, jest wierny Bogu i ukochanemu władcy – Karolowi.
- Walczy za wiarę i króla. Roland to mistrz w swojej dziedzinie, czyli rzemiośle rycerskim: ma nadludzką siłę, świetnie włada mieczem – Durendalem, rzuca się w najstraszniejszy wir walki.
- I, oczywiście, jest człowiekiem honoru. To obawa o honor nie pozwala mu wołać pomocy, honor staje się tu wręcz obsesją, wartością wyższą niż zwycięstwo, życie własne i podwładnych.

Możemy zatem dyskutować, czy dumny Roland miał prawo tak postąpić jak postąpił i dla swego honoru zaprzepaścić szansę zwycięstwa, ale ujawniło to kolejną cechę rycerza Rolanda. Upór. Roland musiał być pewny siebie i swoich racji, zacięty (nikogo nie słuchał) i uparty wyjątkowo.

DLACZEGO ROLAND NIE CHCIAŁ ZADAĆ W RÓG?

Roland tłumaczył to tak:

Chybabym oszalał! Postradałbym w słodkiej Francji moje imię. Wnet zaczął walić Durendalem co wlezie. Nie daj Bóg, aby ktoś powiedział mi kiedyś przez pogan zadzwoniłem w róg. Nigdy moi krewni nie usłyszą tego wyrzutu.

KOMENTARZ

Główną przyczyną odmowy zadęcia w róg jest honor Rolanda walka o swoje dobre imię. Pieśń o Rolandzie to tak naprawdę pieśń o honorze rycerskim. Trudno pochwalić rycerza, który dla własnego honoru naraża na śmierć przyjaciół, pozwala, by wybito ich w pień, dopuszcza do przegranej bitwy i sam ginie. Można jednak tego rycerza zrozumieć – honor to przecież główna wartość kodeksu rycerskiego, splamić honor to w przypadku rycerza stokrotnie gorsza hańba niż klęska czy śmierć.

CO OPIEWA SŁYNNNA „PIEŚŃ...”?

Pieśń o Rolandzie opowiada o epizodzie, który wydarzył się podczas wyprawy Karola Wielkiego do Hiszpanii. Miała ona miejsce w VIII wieku. Narrator kilkakrotnie podkreśla olbrzymią przewagę liczebną pogan – miało ich być 400 000 na 20 000 Franków dowodzonych przez Rolanda.

W kolejnych częściach utworu, zgodnie ze specyfiką gatunku, pokazane są liczne pojedynki, sławione jest męstwo i hart ducha rycerzy Karola.

→ Karol Wielki przekonany, że jego ostatni przeciwnik, Marsyl, muzułmański król Saragossy, poddał się, wycofuje się w stronę Francji. Tymczasem...

→ W wąwozie Roncesvalles na tylną straż wojsk Karola (czyli oddział dowodzony przez Rolanda) napada ogromna armia Marsyla (który upozorował, że przystał na żądania cesarza). Dochodzi do krwawej bitwy.

→ Francuzi przegrywają, ale dumny hrabia Roland nie chce zadać w róg, by przywołać na pomoc króla.

→ Kiedy w końcu, po morderczej walce, Roland zdecyduje się wezwać armię, okaże się, że jest już za późno; on sam zostanie osaczony przez pogan. Mimo że jest śmiertelnie ranny, wrogowie nie ośmielają się zbliżyć do niebezpiecznego rycerza.

→ Roland bezskutecznie próbuje złamać swój miecz, a potem kładzie się pod sosną, by oddać ducha Bogu, „prosząc Go o łaskę” oraz myśląc o Karolu Wielkim, „swoim panu, któremu zawdzięczał wszystko”. Śmierć Rolanda to ważna scena, pełna patosu, upodobniona do śmierci Chrystusa.

→ Król Karol powraca. Ujrawszy pobożowo, trupy swoich rycerzy i ukochanego siostrzeńca (Rolanda), płacze. Następnie okrutnie mści się na poganach, pokonuje ich armię, zdobywa Saragossę, niszczy pogańskich bożków, przemocą chrzci pokonanych i opromieniony sławą wraca do Francji.

→ Informuje Odę, narzeczoną Rolanda, o śmierci jej ukochanego, a ta z żalu pada martwa. Okrutnie zostaje ukarany zdrajca Ganelon (to on namówił Marsyla do podstępstwa, chciał się bowiem pozbyć zniechęconego Rolanda) – po odbyciu sądu Bożego, w którym występujący w jego imieniu rycerz przegra z rycerzem symbolizującym Rolanda, zostanie rozerwany przez cztery konie.

Warto byłoby

poszukać przyczyn za fałszowania prawdy historycznej. Przecież tylna straż wojsk Karola Wielkiego w wąwozie Roncevaux poniosła klęskę. Dlaczego ten epizod urosł do rangi bohaterskiej?

Odpowiedź jest dosyć oczywista. Potężny władca królewski nie mógł, dlatego też porażkę należało zamienić w sukces.

Klęskę zamieniono więc w bohaterski czyn wpisany w kodeks honorowy rycerza – nadano jej charakter walki o wiarę. Musiało zwyciężyć chrześcijaństwo, w związku z tym, zdaniem autora pieśni, Karol pomścił śmierć swoich żołnierzy innowiercy zostali pokonani. Roland urosł do rangi idealnego rycerza – to znaczy takiego, dla którego liczą się Bóg, honor i ojczyzna.

„PIEŚŃ O ROLANDZIE” JAKO ARCYDZIEŁO

Pamiętaj

To jedno z najszlachetniejszych dzieł średniowiecznej epiki rycerskiej. Roland stanowi wzór rycerza – ideał epoki – postępujący według wysokich zasad etycznych.

Wymowa:

Jest to pieśń, która opiewa dzielność bohatera, ukazuje wzór rycerza, pochwała przymioty takie jak, pobożność, wierność królowi, miłość ojczyzny. Jest to owoc swoich czasów i obraz ich mentalności.

Dylemat:

Czy cena, jaką zapłacił Roland za swój honor, nie była zbyt wielka? Oddał życie własne, poświęcił wielu rycerzy. Można dyskutować, czy dumny Roland miał prawo tak postąpić jak postąpił i dla swego honoru zaprzepaścić szansę zwycięstwa...

- Jest najwybitniejszą z pieśni cyklu karolińskiego (pieśni o czynach Karola Wielkiego). Cechuje ją wysoki poziom kompozycji – 400 dziesięciozłogłosek wierszy ułożonych w strofy, zawiera artystyczne środki ekspresji, jest poetyckim obrazem wydarzenia historycznego.
- Kształtuje literacki model bohatera – rycerza średniowiecznego i prezentuje jego kodeks.
- Jest zabytkiem literatury – pochodzi prawdopodobnie ze schyłku wieku XI! Podręczniki podają wiek XII, bowiem znaleziony rękopis (tzw. oksfordzki, od miejsca, gdzie go odkryto) pochodzi z 1170 r. Znaleziono go w wieku XIX i jak dotąd nie ma starszego. Kto napisał *Pieśń*...? Nie wiadomo. Wprawdzie rękopis miał podpis Turolodus, lecz mógł to być równie dobrze kopista.
- Zawiera także inne modele postaci, podchwycanych przez późniejszą literaturę: typ zdrajcy – Ganelona, wzór władcy – Karola Wielkiego, przyjaciela Oliwiera, narzeczonej rycerza – Ody, choć ta nie została obdarzona specjalnymi względami autora – jest postacią epizodyczną, po prostu: umiera na wieść o śmierci ukochanego.
- Scena śmierci Rolanda jest uznawana za jedną z najznakomitszych w literaturze. Jest pełna patosu i wyrazu, a postać Rolanda charakteryzowana jest na wzór Chrystusa. Rękawica wzniesiona ku Bogu jest wyrazem poddania chrześcijańskiego rycerza (symbolizuje zależność lennika).

PRZESŁANIE

- *Pieśń o Rolandzie* należy do epiki rycerskiej, ale i do literatury parenetycznej, czyli pouczającej – budującej i propagującej wzór do naśladowania. Wzorem tym jest ideał rycerza – sam Roland. Poprzez pochwałę jego postawy i czynów dzieło sławi rycerskie cnoty: pobożność, wierność, umiłowanie honoru, waleczność i odwagę w walce z innowiercami. W ten sposób *Pieśń o Rolandzie* przyczynia się do ukształtowania rycerskiego etosu.
- Zawiera jeszcze drugi wzór, nierozzerwalnie związany z rycerskim, bo przecież król to też rycerz – mianowicie – ideał władcy. Jest nim król Karol Wielki.
- Obok wymiaru dydaktycznego ma wymowę moralistyczną: potępia zdradę, pochwała walkę, gdy chodzi o sprawy wiary, solidarność, przyjaźń, wierność.
- Ma też wymiar religijny – wyraża pobożność ludzi epoki – ideał walki o wiarę chrześcijańską, nienawiść do wroga o innym wyznaniu. Znamienne jest, że śmierć Rolanda upodobniona została do śmierci Chrystusa.

Tadeusz Boy – Żeleński, który przetłumaczył *Pieśń o Rolandzie*, podał we wstępie następujące przyczyny potyczki w wąwozie Roncevaux:

Zdarzenie, które miało stać się natchnieniem poetów przez tyle wieków i w tylu krajach, spełniło się dnia 15 sierpnia 778 roku. Karol Wielki wracał z Hiszpanii, gdzie odniósł połowiczne zwycięstwo. Korzystając z niezgody władców, chciał oswobodzić kraj od Saracenów; ale nie udało mu się przekroczyć rzeki Ebro, znalazł opór pod murami Saragossy. Odłożywszy tedy zamiar do szczęśliwszej pory, wracał do stolicy swej w Akwizgranie, który ówcześni kronikarze mieszczą we Francji. Tylną straż pochodu sprawował Roland, naczelnik marchii bretońskiej, na czele najdzielniejszego rycerstwa. Armia, opuszczając Hiszpanię, ciągnęła przez Pireneje. W chwili, gdy główne korpusy już wyszły z gór, a tylna straż znajdowała się w ciasnym przesmyku, naraz wypadło z gór mnóstwo uzbrojonych ludzi. Byli to gaskońscy czy baskijscy górale, zwabieni nadzieją łupu. Wparli Rolanda i jego ludzi w dolinę i wymordowali wszystkich, po czym rozproszyli się, tak że Karol, wróciwszy, nie miał na kim pomóc kłęski.

(Tadeusz Boy – Żeleński, Wstęp do *Pieśni o Rolandzie*)

¹ **Saraceni** – określenie Arabów wyznających Islam, pogan, innowierców.

² **Marchia bretońska** – znajdujący się w Bretanii (północno – zachodnia Francja) okręg administracyjny na terenie przygranicznym, w którym stacjonowały wojska.

DZIEŁO WAŻNE, BO:

- Jest to zabytek europejskiej literatury – arcydzieło średniowieczne, spisane w języku francuskim w XI lub XII wieku, później bardzo popularne. Już ten fakt sytuuje *Pieśń o Rolandzie* w kanonie ważnych lektur.
- Przez stulecia aż do dziś jest dla Europejczyków symbolem kultury rycerskiej, pewnego kanonu – Herbert w słynnym *Przesłaniu Pana Cogito* umieszcza Rolanda obok Gilgamesza i Hektora jako pomnikowe wzorce etyki.
- Należy do świadectw kultury rycerskiej – prezentuje światopogląd rycerski, skalę wartości, obyczaje.
- Kształtuje i prezentuje wzorzec parenetyczny epoki – rycerza średniowiecznego.
- Jest dla potomnych unikalnym, cennym obrazem czasów średniowiecza.
- Na tle religijnej epoki, bogatej w literaturę sakralną stanowi arcydzieło literatury świeckiej.

DO ZAPAMIĘTANIA O KOMPOZYCJI

- *Pieśń o Rolandzie* to **epos rycerski**, który dzieli się na trzy części: bitwa i śmierć Rolanda to punkt kulminacyjny. Przedtem dochodzi do zawiązania spisku przez zdradę Ganelona, natomiast po śmierci Rolanda król Karol Wielki mści się i zwycięża Saracenów.
- Autor tekstu dokonuje **idealizacji bohatera** – czyni z niego wzór idealnego rycerza. zabieg idealizacji – występuje wszędzie tam, gdzie mowa o pobożnych chrześcijanach i ich czynach, dotyczy króla, rycerzy Rolanda, opisu bitwy z niewiernymi. Jest zresztą typową cechą eposu, podobnie jak inne: podniosły styl, kunsztowna składnia, hiperbolizacja postaci – tak jak to było u Homera.
- Epos ma wiele scen realistycznych – sceny batalistyczne obfitują w drastyczne szczegóły, realizm łączy się z magią i symboliczną wymową rekwizytów jak na przykład czarodziejski róg, miecz czy rękawica.

ROLAND

Wygląd:

Roland jest piękny, szlachetny i silny.

Stan:

pochodzi z hrabiowskiego rodu.

Wiara:

jest wierny Bogu i swojej religii – walczy z Saracenami, czyli innowiercami.

Kim jest?

Należy do kręgu rycerzy króla Karola Wielkiego. Jest wierny ukochanemu władcy. Walczy o wiarę i ojczyznę – jest więc pobożnym patriotą.

Zdolności:

Roland to mistrz w swojej dziedzinie, czyli rzemiośle rycerskim: ma nadludzką siłę, świetnie włada mieczem zwanym Durendalem.

Cechy charakteru:

odważny do szaleństwa. Rzuci się w najstraszniejszy wir walki. Nade wszystko jest człowiekiem honoru. To obawa o honor nie pozwala mu wzywać pomocy, honor staje się tu wręcz obsesją, wartością wyższą niż zwycięstwo, życie własne i podwładnych. Duma i upór. Roland musiał być pewny siebie i wyjątkowo uparty: nikogo nie słuchał, postępował wedle własnego mniemania.

Ważna scena:

decyzja, aby jednak zadąć w róg i wezwać pomoc, oraz scena śmierci stylizowana na podobną do śmierci Chrystusa.

Typ bohatera:

mamy do czynienia z wzorcem parenetycznym – ideałem rycerza. W związku z tym postać jest wyidealizowana, nie ma cech negatywnych i indywidualnych.

„PIEŚŃ O ROLANDZIE” A ŚREDNIOWIECZE

- *Pieśń o Rolandzie* to **literacka wizytówka swojej epoki** – obrazuje obyczaje rycerskie, zawiera wzór parenetyczny (rycerz Roland), jest jednym z tekstów, które budują etos rycerski, bardzo ważny w kulturze Europy.
- **Atmosfera i ideologia epoki dyktują wymowę dzieła:** średniowiecze było religijne, chrześcijańskie, wrogo nastawione do innowierców, propagowano więc postawy zgodne z założeniami epoki – władcy walczącego z arabskimi, rycerza, który woli zginąć niż żyć w hańbie.
- **Średniowieczny gatunek** – *Pieśń o Rolandzie* to przykład *chansons de geste* – „pieśni o czynach”. Są to średniowieczne poematy epickie, nazywane także eposami rycerskimi. Gatunek ten opowiada o czynach bohaterów rycerzy z epoki Karola Wielkiego lub kręgu króla Artura. Pieśni o czynach powstawały w wielu krajach Europy:
 - *O królu Arturze i rycerzach Okrągłego Stołu* (Anglia),
 - *Dzieje Tristana i Izoldy* (Francja),
 - *Pieśń o Nibelungach* (Niemcy),
 - *Pieśń o Cydzie* (Hiszpania).

Utwory te były recytowane przez wędrownych truverów przy akompaniamencie liry na zamkach rycerskich, na odpustach i jarmarkach, w miejscach kultu i na trasach pielgrzymek.

DLACZEGO ROLAND ZAŻARCIE WALCZY O MIECZ I PRÓBUJE ZNISZCZYĆ DURENDALA?

CLXIX

„[...] Na zielonej trawie hrabia Roland omdlewa. Owo czyha nań Saracen, który udał martwego i leży wśród innych, pomazawszy krwią swoją twarz i ciało. Prostuje się, wstaje, nadbiega. [...] Chwyta się Rolanda, i chwyta jego broń, i powiada jedno słowo: „Zwyciężony jest siostrzan Karola! Zaniose jego miecz do Arabii!” Kiedy go ciągnął, hrabia odzyskał nieco zmysły.

CLXX

Roland czuje, że on mu bierze jego miecz. Otwiera oczy i mówi tylko tyle: „Zda mi się, żeś ty nie nasz!” Trzymał róg, którego nie chciał porzucić. Uderza go rogiem w hełm zdobny kamieniami, okładany złotem; łamie stal, i czaszkę, i kości, wysadza mu z głowy oczy, i u stóp swoich wali go trupem. Po czym powiada: „Poganiu, synu niewolnika, jak ty się ośmieliłeś dotknąć mnie, słusznie albo nie? Kto o tym usłyszy, będzie cię miał za szaleńca!” [...]

CLXXI

Roland czuje, że oczy mu zachodzą mgłą. Staje na nogi, siłuje się, póki może. Twarz jego straciła barwę. Przed sobą widzi kawał skały. Wali w nią dziesięć razy, pełen żaloby i wściekłości. Stał zgrzyta, nie łamie się, ani się nie szcerbi. „Ha – rzecze hrabia – Najświętsza Panno, bądź mi ku pomocy! Ha, Durendalu, dobry Durendalu, bieda z tobą! Skoro umieram, nie będę miał już pieczy o ciebie. Przez ciebie wygrałem w szczerym polu tyle bitew, przez ciebie ujarzmiłem tyle szerokich ziem, które dzierży Karol Siwobrody. Nie idź mi nigdy w ręce człowieka zdolnego uciec przed drugim! Dobry wasal długo cię dzierżył; nie będzie nigdy podobnego tobie w świętej Francji!”

CLXXIII

Roland uderzył mieczem o głaz! [...] Kiedy hrabia widzi, że go nie złamie, żałuje go w duszy bardzo łagodnie: „Ha, Durendalu, jakiś ty piękny i święty! Twoja złota gałka pełna jest relikwii: ząb świętego Piotra, krew świętego Bazylego i włosy wielebne-go świętego Dionizego, strzęp szaty Najświętszej Panny. Nie go-dzi się, by poganie cię posiadli, chrześcijanie powinni pełnić two-ją służbę. Obyś nigdy nie dostał się w ręce tchórza! Tobą zdoby-łem tyle szerokich ziem, które dzierży Karol, cesarz siwobrody: przez ciebie jest potężny i bogaty.”

KOMENTARZ:

W *Pieśni o Rolandzie* wiele miejsca poświęca się pożegnaniu rycerza z mieczem, ponieważ Roland traktuje Durendala jak przyjaciela – ten nieodłączny atrybut rycerza przyczyniał się w ogromnej mierze do zwycięstw i sławy jego posiadacza. Poza tym ważny jest fakt, że w gałce miecza znajdują się relikwie, czyli otaczane czcią szczątki świętych lub mające z nimi jakiś związek przedmioty. Relikwie zgromadzone w głowicy Durendala mają charakter symboliczny:

- ząb św. Piotra, pierwszego namiestnika Chrystusa na ziemi symbolizuje jedność Kościoła,
- krew św. Bazylego, twórcy reguły zakonnej – przypomina, że stan rycerski to zakon,
- włosy św. Dionizego, pierwszego biskupa – męczennika Paryża, patrona Francji – to znak poświęcenia dla ojczyzny,
- strzęp szaty Najświętszej Panny – nakazuje cnotliwe życie.

NAJWAŻNIEJSZA SCENA – ŚMIERCI RYCERZA.

Prześledź i zinterpretuj kolejne etapy:

- Ranny Roland umiera na wzgórzu, pod pięknym drzewem – to ważna aluzja: wzgórze przypomina Gólgotę.
- Biję się w pierś, wyciąga rękawicę ku niebu – oddaje ją Bogu. Rękawica oddana Bogu – to gest symboliczny – uznanie Jego zwierzchnictwa na wzór hołdu lennego.
- Obraca twarz ku Hiszpanii, ale wspomina ojczyznę – akt patriotyzmu.
- Opuścił głowę na ramię, zmarł pod sosną, jego duszę zabrali aniołowie.
- Roland w chwili śmierci przypomina Chrystusa – umiera jak On z głową przechyloną na bok).

Wszystko rozgrywa się w atmosferze podniosłej, pełnej patosu – to właśnie ta scena stała się literackim wzorem obrazu bohatera, wzniosłej, męczeńskiej śmierci.

Roland czuje, że dobiegł już kresu. Leży na stromym pagórku twarzą ku Hiszpanii. Jedną ręką bije się w pierś: „Boże, przez Twoją łaskę mea culpa: za moje grzechy, wielkie i małe, jakie popełniłem od godziny urodzenia aż do dnia, w którym oto po-ległem!” Wyciągnął do Boga prawą rękawicę. Aniołowie z nieba zstępują ku niemu.

CLXXVI

Hrabia Roland leży pod sosną. Ku Hiszpanii obrócił twarz. Wiele rzeczy przychodzi mu na pamięć: tyle ziem, które zdobył dzielny rycerz, i słodka Francja, i krew-niacy, i Karol Wielki, jego pan, który go wychował. Płacze i wzdycha, nie może się wstrzymać. Ale nie chce zapomnieć siebie samego: bije się w piersi i prosi Boga o przebaczenie. [...] Opuścił głowę na ramię: doszedł, ze złożonymi rękami swego końca. Bóg zsyła mu swego anioła Cherubina i świętego Michała Opiekuna: z nimi przyszedł i święty Gabriel. Niosą duszę hrabiego do raju.

- Na chwilę przed śmiercią Roland myśli o wyprawach wojennych, o Francji, krew-nych i Karolu Wielkim. Do końca pozostaje wierny kodeksowi rycerskiemu – mi-łości do władcy, ojczyzny, służby krajowi, związkowi z rodziną.
- Zwraca się twarzą do wrogów, by widziano w nim zwycięzcę.
- Zanim odejdzie, porządkuje swoje ziemskie sprawy, prosi Boga o odpuszczenie grzechów.
- Kładzie się.
- Umiera na wzgórzu pod sosną, co jest znakiem wywyższenia – drzewo na wzgór-zu symbolizuje łączność z Bogiem.
- Po duszę Rolanda zstępują aniołowie, co dowodzi, że jego śmierć była śmiercią honorową – w imię Boga i za ojczyznę.

Pieśń o Rolandzie na egzaminie

CX

Bitwa jest wspaniała i ciężka. Roland wali krzepko i Oliwier także; i arcybiskup wali więcej niż tysiąc razy, i dwunastu parów też nie zostaje w tyle, ani Francuzi, którzy biją wszyscy naraz. Tysiącami i setkami giną poganie. Kto nie ucieknie, nie znajduje ratunku; chce czy nie chce, daje gardło. Francuzi tracą tam swoje najlepsze podpory. Nie ujrzą już swych rodziców, ani krewnych, ani wielkiego Karola, który ich czeka za przełęczą. We Francji wszczynają się osobliwa zawierucha, burza z wichrem i piorunami; deszcz i grad siekają bez miary. Pioruny walą raz po raz, ziemia drży.[...] nie masz domu, w którym by mur nie pękł. W samo południe straszliwe ciemności; żadnego światła, wyjąwszy, kiedy niebo rozdzieli błyskawica. Niepodobna patrzeć na to ze strachu. Ludzie mówią: To sądny dzień, koniec świata nadchodzi! Nie wiedzą ani nie mówią prawdy – to wielka żaloba z powodu śmierci Rolanda!

- • Pierwsza rzecz, na którą warto zwrócić uwagę, to epitety określające bitwę – wspaniała, ciężka. Ich obecność wskazuje na to, że bitwa jest powinnością rycerzy, stąd przymiotnik *wspaniała*. Przecież rycerz dopiero w czasie walki może się wykazać swoją odwagą i męstwem. Przymiotnik *ciężka* dowodzi, że Roland i tylna straż walczyli w wąwozie Roncevaux z ogromnym zaangażowaniem i poświęceniem.
- • Opis bitwy jest dynamiczny, bo taki być musi. Przecież na polu walki wydarzenia rozgrywają się w tempie błyskawicznym. Dzięki czemu można było uzyskać ten efekt? Dzięki zastosowaniu przez narratora czasu teraźniejszego dla opisu wydarzeń z przeszłości i dzięki użyciu krótkich zdań.
- • Tragiczne położenie oddziału Karola Wielkiego jest podkreślone dzięki wyliczeniu tych, których już nigdy rycerze nie ujrzą, czyli – rodziców, krewnych, Karola. Taki chwyt budzi nasze współczucie.
- • Grozę wydarzenia potęguje zachowanie się świata przyrody. Nad Francją rozpętała się burza – zwiastun złych wiadomości. Burza jest przerażająca. Czujemy i wyobrażamy sobie jej potęgę dzięki epitetom – *osobliwa zawierucha*, *straszliwe ciemności* i dynamicznym czasownikom. Słyszymy nawalnicę dzięki wyrazom dźwiękonaśladowczym – *deszcz i grad siekają*, *pioruny walą*, *ziemia drży*, *mury domów pękają*, *niebo rozdzierają błyskawice*.
- Abyśmy nie mieli wątpliwości, że dzieje się coś niezwykłego, w fragmencie zastosowano także hiperbole – arcybiskup wali więcej niż tysiąc razy, tysiącami i setkami giną poganie, deszcz i grad siekają bez miary, nie ma domu, w którym by mur nie pękł.
- • I jakby tego wszystkiego było mało, by nasze emocje sięgnęły zenitu – zastosowano w tekście mowę niezależną – *Ludzie mówią: To sądny dzień, koniec świata nadchodzi!*, bo skoro ludzie mówią, należy im wierzyć. Nie jeden człowiek, a ludzie – liczba mnoga rzeczownika ma swoją wymowę. Dosłowne przytoczenie wypowiedzi ludzi podkreśla niezaprzeczną wiarygodność wypowiedzianych słów.
- • I rzecz ostatnia – w fragmencie zastosowano wykrzyknienia – *To sądny dzień, koniec świata nadchodzi!*. W jakim celu – by oddać zaangażowanie osoby opowiadającej o wydarzeniach. A skoro narrator nie pozostaje obojętny wobec grozy wypadków – i my obojętnie obok tego wydarzenia przejść nie możemy!

Musisz być przygotowany do wnikliwej analizy tekstów pod kątem rozpoznawania i nazywania użytych w nich środków stylistycznych oraz określania ich funkcji. Spróbujmy przećwiczyć tę umiejętność, analizując fragment opisujący bitwę wojsk Rolanda z Saracenami.

NA EGZAMINIE MOŻESZ ZOSTAĆ POPROSZONY O NAPISANIE NOTKI ENCYKLOPEDYCZNEJ.

Pamiętaj, że jest to krótka forma wypowiedzi. Sposób jej zapisu jest bardzo prosty:

- hasło,
- najważniejsze informacje wyliczone są po myślniku,
- każda nowa myśl oddzielona jest średnikiem,
- fakty zapisuje się małymi literami – wyjątek robimy tylko dla nazw własnych,
- w przypadku notek poświęconych postaciom, jeśli to możliwe, podajesz – przed myślnikiem – lata życia (a jeśli to osoba żyjąca współcześnie – rok urodzenia),
- na końcu kropka.

A teraz mała próbka

Na podstawie informacji zapisanych we wstępie do *Pieśni o Rolandzie* redagujemy notkę encyklopedyczną poświęconą Rolandowi. Oto, co należy uwzględnić.

PRZYKŁAD NOTKI ENCYKLOPEDYCZNEJ

Roland (zm. 15 VIII 778 r.) – rycerz króla Karola Wielkiego; naczelnik marchii bretońskiej; brał udział w wyprawie do Hiszpanii przeciwko Saracenom; dowódca tylnej straży; zaatakowany w ciasnym przesmyku w Pirenejach przez gaskońskich lub baskijskich górali; zginął wraz z dowodzonymi przez siebie ludźmi; Karolowi Wielkiemu nie udało się pomóc jego kłeski; bohater *Pieśni o Rolandzie*.

KRÓTKA WYPOWIEDŹ PISEMNA:

Zredaguj ogłoszenie o turnieju rycerskim organizowanym dla młodzieży w Malborku, w lipcu roku 2012.

Ogłoszenie!

Uwaga! 7 lipca 2009 roku, w Malborku, pod zamkiem krzyżackim odbędzie się turniej rycerski. Wszystkich młodych rycerzy zapraszamy serdecznie do udziału w walkach na miecze i zawodach łuczniczych. Na zwycięzców czekają cenne nagrody!

Organizatorzy – Klub Miłośników Rycerstwa

- Czy zwróciłeś uwagę na tytuł, podpis, adresata ogłoszenia?
- Uwaga na datę – została podana w poleceniu i nie może być inna, ale należało ją sprecyzować.

I JESZCZE JEDNO ĆWICZENIE REDAKCYJNE W CELU UTRWALENIA NOTKI ENCYKLOPEDYCZNEJ.

Na podstawie zamieszczonego niżej tekstu zredagujemy notkę poświęconą *Pieśni o Rolandzie*.

Historycy uważają, iż Karol Wielki (który w późniejszych legendach występuje jako heroiczny bojownik za wiarę, (prowadzący wojnę świętą z Saracenami) w rzeczywistości nie myślał nigdy mierzyć się z potęgą islamu. Chodziło mu tylko o zabezpieczenie południowej Galii przed napaścią ze strony Arabów z Półwyspu Pirenejskiego. Jedyną wyprawą przeciw muzułmanom, którą osobiście poprowadził w Hiszpanii w roku 778, została owiana legendą i stała się inspiracją do napisania Pieśni o Rolandzie. W poemacie tym wyolbrzymiono drobny epizod wojenny. Okoliczności wyprawy były jednak inne niż w eposie rycerskim. Karol Wielki został do niej nakłoniony przez emira Saragossy Sulejmana, który poprosił króla Franków o pomoc przeciw emirowi Kordoby, roztaczając przed Karolem wizję rzekomo łatwego podboju całej Hiszpanii muzułmańskiej. Król dał się przekonać i wiosną 778r. przekroczył Pireneje. Poddała mu się chrześcijańska Pampeluna i niektóre inne miasta, ale Saragossa stawiała zaciekle opór. Karol Wielki podjął decyzję o odwrocie. Wtedy właśnie, 15 sierpnia 778 r., tylna straż wojska frankijskiego została napadnięta w ciasnym wąwozie i wycięta w pień, ale nie przez Saracenów, a przez Basków.

(E.Horwath, Karty pracy dla gimnazjum 1)

MOŻESZ ZOSTAĆ POPROSZONY O WYJAŚNIENIE FRAZEOLOGIZMÓW O RODOWODZIE RYCERSKIM:

- **podnieść rękawicę** – (podjąć wyzwanie do pojedynku);
- **puścić płazem** – potraktować kogoś ulgowo, darować mu coś;
- **stawać w szranki** – rozpocząć pojedynek, rywalizację, przeciwstawić się komuś;
- **dotrzymać pola** – wytrwać w walce lub rywalizacji;
- **walczyć z podniesioną przyłbicą** – odważnie, jawnie, godnie, nie zasłaniając twarzy i zamiarów;
- **kruszyć kopię** – walczyć z kimś (dziś także: kłócić się);
- **być pasowanym na...** – być uznanym za kogoś, sprawdzić się;
- **być czymś rycerzem** – bronić i chronić kogoś, zazwyczaj mężczyznę kobietę;
- **zachować się rycersko** – szlachetnie, mężnie.

PRACA Z TEKSTEM

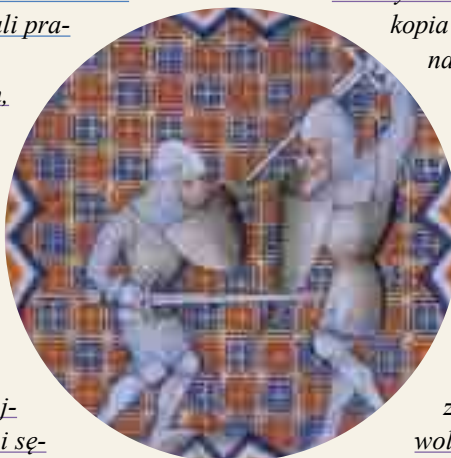
Pierwsi rycerze nie pojawili się wcale z przyczyny swego urodzenia, wszyscy bowiem wywodzimy ród swój z tego samego ojca i z tej samej matki. Wszelako, gdy zazdrość i pożądlliwość jęły panoszyć się na świecie, wówczas słabi ustanowili nad sobą obrońców, by utrzymywali prawo i bronili ich.

Wybrano wielkich, silnych, pięknych, prawych, odważnych, dzielnych do owej posługi. I nikt w tych czasach nie ważył się dosiąść konia, nim otrzymał pasowanie. Lecz nie dla przyjemności było przyjmowane. Wymagano od rycerzy, by byli wspaniałomyślni dla wszystkich, prócz zdrajców, litościwi dla będących w biedzie, gotowi nieść pomoc potrzebującym i zawstydząć zbójców i złodziei, aby byli sprawiedliwymi sędziami bez miłości czy wstrętu.

Bo oręż ich nie zostawał im dany bez przyczyny. Pancerz, który chroni pierś rycerza, oznacza, iż winien on stać między Kościołem Świętym a jego prześladowcami i przyjmować zań ciosy, jak syn broni matki. Jak kolczuga odziewa

i chroni go z wszystkich stron, tak on musi przykryć i osłonić cały Kościół Święty, ażeby niegodziwi dosięgnąć go nie mogli. Hełm jego jest jak strażnica, skąd baczysz się na lotrów i złoczyńców, którzy czyhają na Kościół Święty. Jego kopia tak długa, że rani, zanim dosięgnąc można tego, co ją nosi, oznacza, że ma on nie dopuszczać, aby mający złe zamiary choćby zbliżyli się do Kościoła Świętego. A jeśli miecz, najszlachetniejsza z broni, jest obosieczny, to dlatego, że jedną stroną godzi w nieprzyjaciół wiary, drugą w złodziei i lotrów. Koń wreszcie jest ludem, który dźwigać musi rycerza iłożyć na jego potrzeby, zawsze jest poniżej niego, on zaś powinien prowadzić go wedle swej woli ku dobremu.

Trzeba, by rycerz miał dwa serca: jedno twarde jak magnes dla nieprawych i zdrajców, drugie jak wosk miękkie i czule dla dobrych i przez dobroć słabych.
(Opowieści o Lancelocie z Jeziora, w: Opowieści Okrągłego Stołu, przeł. T. Komendant)

CO POWINIENES WYCZYTAĆ Z TEGO FRAGMENTU?

1. Przyczyny powstania stanu rycerskiego.
2. Wymagania, jakim musiał sprostać rycerz.
3. Wymienić elementy rycerskiego rynsztunku.
4. Zinterpretować ostatnie, przenośne zdanie tekstu.

ZABIERAMY SIĘ WIĘC DO ANALIZY. I TAK:

1. Rycerze zostali powołani do obrony ludzi słabych przed zazdrością i pożądlliwością (chciwością, szerszeniem się bezprawia), które zaczęły panować na świecie. Czytamy o tym w pierwszym akapicie tekstu.

2. Wymagania odnośnie „kandydatów” na rycerzy zawarte są m.in. w akapicie drugim. I tak kolejno rycerz musiał być wielki (wysoki, dobrze zbudowany), silny, piękny, prawy (uczciwy), odważny, dzielny.

Ponadto musiał przestrzegać następujących zasad kodeksu honorowego:

- Być wspaniałomyślnym dla wszystkich, oprócz zdrajców.
- Być litościwym dla biednych.
- Być pomocnym dla potrzebujących pomocy.
- Być groźnym dla zbójców i złodziei.
- Być sprawiedliwym sędzią.

Do kodeksu honorowego możesz jeszcze dopisać punkty, które wnioskujemy z trzeciego akapitu:

- Bronić Kościoła Świętego przed prześladowcami.
- Walczyć z nieprzyjaciółmi (innowiercami, wrogami króla).
- Stawać w obronie wiary chrześcijańskiej.
- Szerzyć dobro.

3. To łatwe zadanie. Do elementów rycerskiego rynsztunku należą: pancerz, kolczuga, hełm, kopia, miecz, koń.

Zwróć uwagę, że każdy z tych elementów ma swoją symbolikę i odniesienie do honorowego kodeksu rycerskiego. Pancerz, kolczuga, hełm, kopia i miecz mają przypominać rycerzowi, że jego podstawową, najważniejszą powinnością jest wierność Bogu, a skoro tak – to musi on bronić Kościoła Świętego i krzewić chrześcijaństwo.

4. Odczytywanie znaczeń symbolicznych nie należy do najprostszyc, ale w przypadku tego tekstu jest dosyć oczywiste.

- Rycerz musi być mężczyzną „twardym”, a to znaczy, że bezwzględnie powinien potępiać ludzi nieuczciwych, złych, niewierzących. Nie może im ulegać, nie może się nad nimi litować, nie może robić wyjątków.
- Z drugiej strony – ten „twardy” mężczyzna musi pozostać wrażliwcem, czyli człowiekiem dobrym, opiekuńczym, pomocnym dla tych, którzy na jego pomoc i opiekę zasługują.

I JESZCZE JEDEN TEKST, KTÓRY POŚWIĘCONY JEST ... NO WŁAŚNIE, CZEMU? TO BĘDZIE TWOJE PIERWSZE ZADANIE PO ZAPOZNANIU SIĘ Z PONIŻSZYM FRAGMENTEM.

Historia rycerstwa rozpoczęła się we wczesnym średniowieczu, w czasach, kiedy ludy Wschodu zajęły Półwysep Iberyjski i przekształciły chrześcijańską krainę w państwo islamskie. Podbicie Hiszpanii miało charakter wojny religijnej, której przyświecał jeden cel: szerzenie islamu. Obawa przed inwazją muzułmanów na hrabstwa południowofrancuskie i sąsiadujące z nimi państwo Franków skłoniła Karola Młota (majordom, najwyższy urzędnik frankijski, w latach 714–741 naczelnym dowódcą wojsk Franków, ojciec Pepina Małego) do stworzenia regularnych oddziałów konnego wojska, z których wykształciły się w ciągu wieków zastępy rycerstwa. Była to warstwa wojowników, która wytworzyła swoisty styl życia, etykę i ceremonial.

Wychowanie chłopca na rycerza zaczynało się wcześnie. W wieku 7 lat dziecko zostawało paziem, co oznaczało, że chłopiec spod opieki kobiet przechodził do twardej szkoły mężczyzn. W wieku 14 lat paż musiał opuścić dom rodzinny, by już jako giermek przez 6, 7 lat pobierać nauki u innego rycerza.

Po dostatecznym opanowaniu sztuk wojennych i pomyślnym przejściu przez próbę charakteru giermek mógł być pasowany na rycerza. Pierwotnie zwyczaj pasowania miał typowo świecki charakter. Z biegiem czasu z tego prostego aktu wykształciła się religijna ceremonia. Uroczystość rozpoczynała się przy-

odzieniem giermka w piękne szaty. Później młodzieńca wprowadzano do sali paradnej. Tam, najdostojniejszy z obecnych rycerzy wręczał mu broń i ostrogi – akt ten stanowił właściwe pasowanie na rycerza. Na koniec wyruszano wspólnie do kościoła, w którym ksiądz święcił złożony na ołtarzu miecz i udzielał pasowanemu kościelnego błogosławieństwa. W trosce o postawę rycerzy opracowano reguły, według których powinni oni postępować. Autor jednej z ówczesnych ksiąg przypomina: „Baczenie pilnie na to, by posłusznym być panu swemu. Łupów nie łaknijcie, a żywota nie szczędźcie ku chwale króla. W słusznej sprawie jeno wojujcie, wrogów wiary w szczególności miejcie za nieprzyjaciół. Wždy dobro niech u was będzie na pieczy, wdów i dzieci bądźcie tarczą. Poczynionych ślubów wierności w terminach wszelkich dochowujcie.”

Kreowany przez literaturę ideał rycerskości jako dzielnej, pobożnej formy życia trwale naznaczył serca i umysły ludzi średniowiecza. Świetlani rycerze – bohater francuskiej bajki ludowej – Parsifal, legendarny Tristan, król Artur, a także hrabia Roland, dowódca tylnej straży Franków podczas powrotu wojsk Karola Wielkiego z Hiszpanii – byli powszechnie uważani za wzory osobowe swoich czasów.”

Na podst. książki W. Tarnowskiego *Rycerze*

1. Zatyтуłuj przeczytany fragment.

Niby proste, a jednak...

- Nie mielibyśmy problemów z zatyтуłowaniem np. pierwszego akapitu tekstu, który niewątpliwie dotyczy historii rycerstwa. Mówią o tym pierwsze słowa tego akapitu. Ale my musimy nadać tytuł całości. O czym więc czytamy w akapitach 2. 3. i 4.?
- Akapit 2. dotyczy wychowania chłopca na rycerza.
- W 3. akapicie opisana jest ceremonia pasowania na rycerza i wymienione rycerskie powinności.
- W akapicie 4. przywołani zostali bohaterowie literatury rycerskiej.

A więc jak zatyтуłować tekst, by zwrócić uwagę na wszystkie wymienione wyżej aspekty? Może po prostu *Rycerstwo*. A może trochę szczegółowiej – *Rycerstwo – narodziny, obyczaje, powinności, bohaterowie*? Co o tym sądzisz? Za bardzo szkolne? Zgadzam się. Przekazuje Ci pałeczkę. Inwencja należy do Ciebie.

2. Na podstawie 3. akapitu zredaguj w formie planu ramowego przebieg ceremonii pasowania na rycerza.

To proste. Z planem wydarzeń spotykasz się od najmłodszych klas szkoły podstawowej. Pamiętaj o jednakowej formie punktów (albo równoważniki, albo zdania!). Żeby nic Ci nie umknęło, spójrz na podkreślone fragmenty tekstu. I do dzieła...

- Przyodzianie giermka w piękne szaty.
- Wprowadzenie młodzieńca do sali paradnej.
- Wręczenie broni i ostróg przez najdostojniejszego z obecnych rycerzy.
- Przemarsz do kościoła.
- Poświęcenie przez księdza złożonego na ołtarzu miecza.
- Udzielenie pasowanemu kościelnego błogosławieństwa.

3. Zredaguj, na podstawie 3. akapitu, 8 zasad Kodeksu rycerskiego.

Zanim zabierzesz się do realizacji tego polecenia, pamiętaj, że przy redagowaniu *Kodeksu rycerskiego* obowiązują następujące zasady:

- powinien być zatyтуłowany,
- zapisany w punktach,
- mieć formę trybu rozkazującego.

Skoro już wszystko jasne, przystępujemy do pracy.

Kodeks rycerski

- Bądź wierny władcy.
- Powściągaj chciwość.
- Nie wahaj się oddać życia za króla.
- Walcz tylko w słusznej sprawie.
- Zwalczaj wrogów wiary chrześcijańskiej.
- Stój na straży dobra.
- Chroń wdowy i dzieci.
- Dochowaj ślubów.

4. Na podstawie tekstu wymień 4 wzory parenetyczne średniowiecznych rycerzy.

Szukamy ich w ostatnim akapicie. Bohaterami godnymi naśladowania w literaturze średniowiecznej byli:

- Parsifal,
- Tristan,
- król Artur,
- hrabia Roland.

MAŁY SŁOWNICZEK EPOKI CZ I.

ALEGORIA

Szczególony symbol – stały, tak utrwalony w świadomości społecznej, że jasny dla wszystkich. Na przykład kostucha jako śmierć, statek tonący jako obraz ojczyzny, paw jako obraz pychy. Wieki średnie uwielbiały alegorie i chętnie posługiwano się nimi w tekstach kultury.

APOKRYFY

– utwory nawiązujące do *Pisma Świętego*, ale nieuznawane przez władzę kościelną. Pochodzące z nich wątki i motywy, często oparte na fantastyce, bardzo rozpowszechniły się w tekstach hagiograficznych.

ARS MORIENDI

– sztuka umierania – w literaturze religijnej utwory o charakterze moralistycznym, będące rozmyślaniami na temat śmierci, zawierające wskazówki, jak człowiek powinien przygotować się na jej przyjście.

ASCEZA

Związana z wzorcem świętego. To odrzucenie dóbr ziemskich, unikanie wszelkich przyjemności życia, umartwianie się, dążenie do cierpienia i poniżenia, mające na celu uzyskanie doskonałości duszy i w rezultacie zbawienia. Wszystko w myśl idei, że należy całkowicie oddać się Bogu i tylko kontemplacja ma sens. We wczesnym średniowieczu przybierała ona formy skrajnego samoudręczenia, później jednak zwyciężył pogląd o konieczności poszanowania ciała jako daru Boskiego, głoszony zwłaszcza przez św. Franciszka.

BŁAZENADA

Karnawał to część średniowiecznego świata. Raz w roku za zgodą biskupa odbywało się święto błażenia – wówczas wszystko było na opak, pozwalano sobie na ucztę i szaleństwa, a nawet parodiowanie świętości.

CHANSONS DE GESTE – PIEŚNI O CZYNACH.

Tak nazywano średniowieczne poematy epickie opiewające czyny rycerzy i władców z epoki Karola Wielkiego, były średniowieczną realizacją epiki.

CZŁOWIEK

Poddany Bogu, winien myśleć o życiu przyszłym, nie doczesnym. Jeśli artysta – to anonimowy. Człowiek żyje ze świadomością znikomości życia, jedyną pewną wartością upatruje w Bogu.

DANSE MACABRE

– taniec śmierci. Modny w epoce temat, nie tylko w literaturze, ale sztuce malarskiej. Polega na zobrazowaniu tańca śmierci – płasu kostuchy, która zaprasza do siebie przedstawicieli wszystkich stanów. Tym samym zrównuje je – bez względu na wiek, bogactwo czy pochodzenie śmierć traktuje wszystkich tak samo.

ETOS RYCERSKI

– cała kultura rycerska z uwzględnieniem zasad i rycerskiego kodeksu. Rycerz musiał być prawy, prawdomówny i wierny. Dążył do świetności poprzez walkę o wiarę. Szkolił się w rzemiośle, stawał do walki i wielił damę swego serca.

FEUDALIZM

Ustrój społeczny w epoce. Istota tkwi w stanowości i silnym zhierarchizowaniu społeczeństwa. Na szczycie drabiny społecznej stoi król, rycerze są jego wasalami, z kolei oni mają swoich wasali. Władzę dzierżą feudalowie – czyli dobrze urodzeni, mogąni panowie i duchowieństwo. Na społeczeństwo stanowe składają się stany: arystokracja, duchowieństwo, mieszczaństwo i chłopstwo.

GESTA

– po łacinie *czyny* – utwory opisujące wielkie, godne pochwały czyny jakiegoś bohatera; porównaj: chansons de geste – pieśni o czynach, starofrancuskie poematy epickie mówiące o przygodach wielkich rycerzy czy władców.

GOTYK

Wiodący od XIII w. styl w architekturze. Reprezentują go strzeliste katedry, okna zdobione witrażami, sklepienia łukowe. W odróżnieniu do ciężkich budowli romańskich świątynie gotyckie są wertykalne, wzniesione ku niebu, jaśniejsze.

HAGIOGRAFIA

– żywoty świętych i legendy o ich życiu i czynach; często występujące w średniowieczu gatunki literackie o charakterze parafrazowym.

HAGIOGRAFIA

– żywotopisarstwo o świętych. Modne w epoce opowieści o życiu, czynach i cudach świętych. Proponowały ideał ascety. W duchu filozofii św. Augustyna ukazywały odrzucenie pokus świata, cierpienia, męczeńską śmierć bohaterów. Najlepszy przykład – *Legenda o świętym Aleksym*.

HISTORIOGRAFIA

– dziejopisarstwo, utwory przedstawiające przeszłość historyczną. Do historiografii należą kroniki czy roczniki, gesta.

KRONIKA

– utwór przedstawiający przeszłe lub współczesne wydarzenia, zazwyczaj w porządku chronologicznym (choć w kronikach średniowiecznych niekiedy w ogóle nie pojawiają się daty!). Jej cechą charakterystyczną jest łączenie wiedzy historycznej z elementami fikcji, podaniami, legendami. Często autorzy kronik byli dalecy od obiektywności (np. tworzyli wyidealizowane wizerunki władców panegiryczne), łączyli opis faktów z moralizatorskimi komentarzami.

ODPOWIEDZ NA PYTANIA

JAKIE CECHY POWINIEN POSIADAĆ IDEALNY RYCERZ? ODPOWIEDZ NA PODSTAWIE „PIEŚNI O ROLANDZIE”.

Pieśń o Rolandzie opowiada o rycerzu, który dowodził tylną strażą króla Karola Wielkiego. Roland jest właśnie wzorem rycerza chrześcijańskiego, stał się nawet najbardziej bohaterską postacią, legendarną osobowością literatury średniowiecznej.

CECHY RYCERZA IDEALNEGO, JAKIMI ODZNAČA SIĘ ROLAND:

- **odwaga** – wskazuje na to zachowanie się Rolanda w czasie walki,
- **wierność władcy** (tutaj: Karolowi Wielkiemu),
- **pobożność i wierność Bogu** – jedna z najważniejszych cech rycerza średniowiecznego, rycerz walczył z niewiernymi, krze-

wiąc wiarę chrześcijańską, np. Roland przeciw Saracenom.

- **wierność ojczyźnie** i przywiązanie do niej (patriotyzm) widać, gdy Roland mówi: „Nie daj Bóg, aby słodka Francja miała iść w pogardę”, i kiedy ginie: za króla, w imię Boga i ojczyzny – Francji.
- **nadludzka siła i umiejętność walki**, zapał i gotowość do walki, wierność w przyjaźni i męstwo;
- **najważniejszy jest honor rycerza** – wyeksponowany także w *Pieśni o Rolandzie*, Roland nie wzywa pomocy, gdyż byłoby to wystawieniem na szwank jego honoru rycerskiego, dopiero gdy widzi klęskę i śmierć Francuzów, decyduje się zadąć w róg.

CO RÓŻNI ŚREDNIOWIECZNEGO ROLANDA OD STAROŻYTNEGO WZORU RYCERZA POZNANEGO W „ILIADZIE”?

WIELE ICH ŁĄCZY, ALE SĄ RÓŻNICE.

- Istotną jest cel jaki sobie stawiają. Starożytny rycerz jawnie walczy o łupy – średniowieczny natomiast w imię Boga szerzy wiarę, tępi innowierców.
- Różnie przedstawiona jest ich śmierć – zwłoki Hektora potraktowano haniebnie, śmierć Rolanda jest wzniosła i pełna patosu.
- Inaczej, oczywiście, zarysowuje się problem wiary (politeizm – monoteizm). Choć antyczny wojownik także ma swoich bogów i często ich wspomina, to jest z nimi jakby w większej poufałości, bogowie ingerują w jego sprawy. Bóg Rolanda jest odległy, wielki, nieosiągalny.
- Antyczni rycerze odczuwają zwykły ludzki strach – średniowieczni nie.
- Antyczny rycerz używa podstępów w walce – średniowieczny przynigdy.

POZA TYM WIELE ICH ŁĄCZY:

są idealni, silni, są mistrzami w walce, piękni, mężni, wierni w przyjaźni, czuli na punkcie honoru i rycerskiej sławy.

10. JAK ROZUMIESZ TERMIN „CHANSONS DE GESTE”?

Chansons de geste to dosłownie „pieśni o czynach”. Są to średniowieczne poematy epickie, nazywane także eposami rycerskimi. Gatunek ten opowiada o czynach bohaterskich z epoki Karola Wielkiego. Przykładem chansons de geste jest *Pieśń o Rolandzie*. Do eposu rycerskiego należą także romanse rycerskie i miłosne.

Przykłady chansons de geste:

- *O królu Arturze i rycerzach Okrągłego Stołu* (Anglia),
- *Dzieje Tristana i Izoldy* (Francja),
- *Pieśń o Nibelungach* (Niemcy),
- *Pieśń o Cydzie* (Hiszpania).

OMW KOMPOZYCJĘ „PIĘŚNI O ROLANDZIE”.

- Tekst dzieli się na trzy części – sama bitwa i śmierć Rolanda to przecież punkt kulminacyjny. Przedtem dochodzi do związania spisku przez zdrajcę Ganelona, natomiast po śmierci Rolanda król Karol Wielki mści się i zwycięża Saracenów.
- Osoba Rolanda jest kreacją idealnego rycerza, ale nie tylko w ukształtowaniu tej postaci zastosowano **zabieg idealizacji** – występuje wszędzie tam, gdzie mowa o pobożnych chrześcijanach i ich czynach, dotyczy króla, rycerzy Rolanda, opisu bitwy z niewiernymi. Jest to zresztą typową cechą eposu, podobnie jak inne:
 - podniosły styl,
 - kunsztowna składnia,
 - hiperbolizacja postaci – tak jak to bywało u Homera.
- Jest eposem bardziej realistycznym (bogowie bynajmniej nie wkraczają w akcję), ale symbole, znaki odgrywają tu ważną rolę, jak na średniowiecze przystało.
- Bardzo ważna jest scena śmierci Rolanda.
 - Raniony rycerz znajduje odpowiednie miejsce na wzgórzu. Tam pod pięknym drzewem, na zielonej trawie będzie konał.
 - Próbuje zniszczyć swój słynny miecz – Durendala, ale zamiar nie udaje się mu.
- Bije się w pierś, wyciąga rękawicę ku niebu – oddaje ją Bogu.
- Obraca twarz ku Hiszpanii, ale wspomina ojczyznę.
- Opuścił głowę na ramię, zmarł pod sosną, jego duszę zabrał aniołowie.

Nic z powyższej sceny nie jest przypadkowe. Wzgórze przypomina Golgotę, rękawica oddana Bogu – uznanie Jego zwierzchnictwa na wzór hołdu lennego. Sam Roland w chwili śmierci przypomina Chrystusa (umiera z głową przechyloną na bok).

Scena śmierci rycerza pełna jest znaków religijnych, Roland uosabia typ męczennika, a wszystko rozgrywa się w atmosferze podniosłej, pełnej patosu. Jest to pewna nowość – przypomnijmy sobie śmierć Hektora z *Iliady*, była to wizja pozbawiona wszelkiej wzniosłości. I chociaż niektórzy pokpiwają sobie z tego epizodu, w którym Roland długo i pieczołowicie poszukuje dogodnego miejsca na umieranie, to właśnie ta scena stała się literackim wzorem obrazu bohaterskiej, wzniosłej, męczeńskiej śmierci.

JAKIE INNE LITERACKIE SCENY BOHATERSKIEJ ŚMIERCI MOŻNA PRZYTOCZYĆ?

Dostarcza przykładów literatura romantyczna:

- *Reduta Ordon* i *Śmierć pułkownika*,
- także śmierć Jacka Soplicy z *Pana Tadeusza* Mickiewicza
- *Sowiński w okopach Woli* Juliusza Słowackiego.

SKĄD WYWODZI SIĘ IDEA OKRĄGŁEGO STOŁU?

Ze starego bretońskiego cyklu opowieści o królu Arturze i rycerzach Okrągłego Stołu. Król Artur, który założył stolicę w mieście Camelot (dziś Winchester), nie chcąc wyróżnić żadnego ze swych wojowników, a przeciwnie – podkreślić ich równość, kazał zbudować okrągły stół. Przy takim stole miejsca są równoważne, choć rycerzy było aż stu pięćdziesięciu. Przeżywali niezwykle przygody, poszukiwali św. Graala, gromadzili się w Camelocie co rok, by opowiadać swoje rycerskie przygody.

Bohaterowie legendy spełniają wszelkie wymogi ideału rycerskiego: cnota, honor i pogarda dla zdrady, odwaga – to ich cechy. Należy do nich też zobowiązanie, jakie poczynili: ślubowanie wskazujące na uwielbienie i szacunek dla kobiety, bowiem przysięgli nigdy żadnej nie skrzywdzić, zawsze bronić jej sławy i życia, i zawsze jej pomóc.

Pierwszą damą opowieści jest niewątpliwie piękna Ginewra – żona króla Artura, którą pokochał rycerz Lancelot. Ta miłość zresztą zniweczyła jego plany znalezienia św. Graala, pamiętamy bowiem, że miał go odnaleźć rycerz najszlachetniejszy i nieskazitelny. Tymczasem Lancelot dał się zwieść czarom, uwiodła go dziewczyna, którą wziął za królową. Jak mógł się tak pomylić? Czary, czarodziejskie moce to sprawiły – bowiem świat arturiańskiego cyklu uzupełniony jest postaciami z krainy fantazji. Czarnoksiężnik Merlin, wróżki, czarownice i smoki – to indywidualia, które znamy z baśni lub... z pomysłów twórców romantyzmu. Jeśli kogoś tknęło takie skojarzenie – to bardzo dobrze, bo przecież romantyzm pełną garścią czerpał z baśniowej atmosfery rycerskiego średniowiecza.

CECHY OPowieści ARTURIAŃSKICH, KTÓRE DECYDUJĄ O ICH TRWAŁOŚCI I UNIWERSALIZMIE:

- • niezwykła, baśniowa atmosfera świata przedstawionego, która stała się inspiracją dla romantyków;
- • uniwersalne tematy, jakie podejmują:
 - miłości,
 - wierności swoim zasadom,
 - pogardy dla zdrady;
- • modele postaci, które kształtują:
 - ideał rycerza (Lancelot, Parsifal, Gowen),
 - ideał władcy (Artur),
 - typ ukochanej, kobiety najpiękniejszej na ziemi – królowej Ginewry;
- • motyw poszukiwania najwyższego skarbu – tu relikwii, świętego Graala, czyli zaginionego pucharu z przechowywaną krwią Chrystusa; św. Graal jest znakiem religijności epoki, ale też symbolem odwiecznych dążeń człowieka, który nie ustaje w poszukiwaniu najwyższych wartości, szczęścia lub odpowiedzi na najbardziej tajemnicze pytania;
- • obraz rycerskiego życia: turniejów, wojen, romansów dworskich, czyli ludzkiego świata, który współlistnieje obok baśniowego i – ani się sobie dziwią, ani przeszkadzają.

CHARAKTERYSTYKA

STAŁY PLAN CHARAKTERYSTYKI

1. **Przedstawienie postaci.**
2. **Cechy zewnętrzne** (wygląd).
3. **Cechy psychiczne** (osobowość, wnętrze, przeżycia).
4. **Stosunek do świata** (ludzi, zwierząt).
5. **Ocena postaci.**

Charakterystyka – to praca prezentująca i oceniająca bohaterów literackich lub filmowych. Jej elementy występują często także w pracach obszerniejszych – rozprawkach, esejach czy recenzjach.

PUNKT 1.

To „ankieta personalna”. Kim dana osoba jest? Czy to bohater lektury? Jeśli tak, należy podać jego adres literacki (tytuł dzieła, autor). Kim jest? Gdzie mieszka? Co wiadomo o jego wieku, rodzinie, majątku? Informacje te, wbrew pozorom, bywają ważne. Nie tylko porządkują – czasem od razu niosą informacje o typie postaci.

PUNKTY 2. I 3.

To nie tylko rejestr informacji. Śmiało można pokusić się o przedstawienie własnych emocji. Do uwag, że ktoś jest chudy, piegowaty, a w dodatku kłamie, jest lizusem, chytry, bez skrupułów – dodajesz, że to postać budząca niechęć, może nawet odrazę. Dobrze widziane jest powoływanie się na utwór. W tym punkcie charakterystykę wzbogacisz, przywołując fragmenty tekstu – opisując bohatera lub tok jego myśli, poglądy, wypowiedzi.

PUNKT 4.

Wiele mówi o postaci jej stosunek do otoczenia. Może być przecież siłą twórczą, która stwarza nastrój, atmosferę. Może być jednostką niszczącą. Bierny, aktywny, kreatywny... Często miarą wartości jest wkład w otaczający świat. To samo dotyczy postaci literackich.

PREZENTACJA

Hrabia Roland to francuski arystokrata – człowiek wysoko urodzony, *ukochany siostrzeniec* cesarza, chociażby z tego powodu mający wyjątkową pozycję wśród rycerzy. Należał do najbliższego grona Karola Wielkiego. W kulturze europejskiej pozostał wzorcowym typem rycerza średniowiecznego.

WYGLĄD

Wiemy, że hrabia Roland to silny i urodziwy mężczyzna. Zgodnie ze średniowieczną modecią, bohater dobry musiał być także piękny.

PUNKT 4. ZAKOŃCZENIE CHARAKTERYSTYKI

Po wcześniejszych rozważaniach jest jasne, czy uznajesz osobę z książki rodem za ideał i wzór postępowania, czy przeciwnie – jest to typowy czarny charakter. Należy podsumować wszystko i wyważyć ocenę. Można urozmaicić zakończenie spojrzeniem w przyszłość – spróbować przewidzieć dalsze losy bohatera.

ZAPAMIĘTAJ

Charakterystyka bezpośrednia to wszystko to, co autor bezpośrednio mówi o swoim bohaterze. Wszelkie fragmenty typu:

- *Był to człowiek wysoki, szczupły o szlachetnej twarzy*
 - *Była odważną kobietą, mówiła wprost, o co jej chodzi*
- są właśnie charakterystyką bezpośrednią.

Można więc śmiało stwierdzić:

- *Autor bezpośrednio nakreśla cechy, takie jak...*
- *Z charakterystyki bezpośredniej bohatera wynika, że...*

Charakterystyka pośrednia - postać ujawnia swój charakter sama. Jest to takie opisanie bohatera, w którym autor nie podaje cech postaci wprost, lecz opisuje czyny. Czytelnik na podstawie działań danej osoby, wnioskuje o jej cechach charakteru. Np.:

- Pomaga słabszym, współczuje chorym – to postać pozytywna.
- Ukradł coś, jest nieuczciwy – postać negatywna.

Charakterystyka porównawcza – to charakterystyka, w której opisuje się i zarazem porównuje dwie postacie, np.:

- Cześnika i Rejenta (*Zemsta* Aleksandra Fredry).
- Rycerza antycznego i średniowiecznego.

Stworzenie dwóch oddzielnych charakterystyk jest gorszym pomysłem. Dynamiczna, ciekawa praca to **równoległe** charakteryzowanie i porównywanie obu bohaterów.

CHARAKTERYSTYKA ROLANDA

CECHY CHARAKTERU

Uwaga – są to zarazem cechy idealnego rycerza.

- Roland zawsze pozostał wierny swojemu panu i ojczyźnie.
- To wzór patriotyzmu i lojalności wobec władcy.
- Bardzo ważne miejsce w charakterystyce Rolanda zajmuje troska o honor rycerski, niekiedy przybierająca rozmiary szaleństwa – kiedy dowodzony przez niego oddział został napadnięty przez olbrzymią armię Marsyla, Roland nie wezwał pomocy. Z jednej strony wierzył, że dzięki swoim nadzwyczajnym zdolnościom uda mu się pokonać wroga, z drugiej przekonany był,

że wezwanie pomocy byłoby przejawem tchórzostwa i na zawsze okryłoby go niesławą.

- Hrabia Roland był pobożny, to rycerz chrześcijański walczący w obronie wiary, którą za pomocą miecza pragnął rozprzestrzeniać. Walczył i umierał z imieniem Boga na ustach.
- Pozostawał wierny w przyjaźni i miłości.
- Solidarny ze współtowarzyszami – Roland zawsze gotowy był wspierać swoich towarzyszy, a kiedy zginęli – pomóc im śmierć.
- Odważny, mężny, chętnie podejmował się najbardziej ryzykownych i trudnych zadań. Każdą trudną misję uważał za zaszczyt, tym większy, im niebezpieczniejsze było zadanie.

Do cech rycerskich należy także opieka nad słabszymi, uwielbienie kobiety – damy swego serca i obrona jej czci na każdym miejscu i o każdej porze. Jeśli chodzi o Rolanda – ten wątek został słabo zarysowany – wiadomo tylko, że jego ukochaną jest Oda i że na wieść o śmierci rycerza umiera.

OCENA BOHATERA

- Mamy do czynienia ze wzorem rycerza – ocena musi być zatem pozytywna. Wymieniane wyżej cechy są ze wszech miar godne pochwały i trudno ich nie popierać. Większość z nich ukształtowała postrzeganie prawego człowieka w naszej kulturze i jest wciąż aktualna – to na przykład wierność zasadom, honor, odwaga, pomoc słabszym, gra fair play...
- Tym, co budzi kontrowersje, jest ocena decyzji Rolanda – faktu, że nie zadął w róg, nie wezwał pomocy. Z punktu widzenia stratega bitwy – naraził na śmierć swój oddział, jest odpowiedzialny za życie przyjaciół, które poświęcił dla własnego honoru, podobny wyrzut czyni mu Oliwier, z którym chętnie się dziś zgodzimy. Nie należy jednak przykładać miary współczesnej do światopoglądu ludzi sprzed około tysiąca lat. Wychowani w kulcie honoru i religijności nie zrozumieją zarzutu czy poglądu, że życie ludzkie ma wyższą wartość niż honor jednostki, że inne narody mają prawo do swojej religii, a walki o ich nawrócenie tak naprawdę były ekspansywnymi, agresywnymi wojnami, przynoszącymi zwycięzcom ziemię i łupy...

STOSUNEK DO OTOCZENIA

Jak na rycerza przystało Rolanda cechują przede wszystkim dwie postawy:

- **Wierność** – taki jest wobec króla, przyjaciół i ukochanej. Te osoby mogą liczyć na niego bezwzględnie – rycerz nie zdradzi, nie złamie danego słowa.
- **Nienawiść wobec wroga**, innowiercy, zdrajcy. Wobec tych osób rycerz będzie okrutny i bezwzględny – ale uwaga – jego powinnością jest uczciwa walka wręcz, „z otwartą przyłbicą” – podstęp, zdrada to chwyt, którymi się brzydzi.

WYPACOWANIE EGZAMINACYJNE

Kodeks rycerski jako zbiór wartości nieprzemijalnych. Na podstawie rycerza Rolanda i wybranego bohatera Krzyżaków Henryka Sienkiewicza wskaż wartości etosu rycerskiego, które uważasz za nadal cenne.

NOTATKA WSTĘPNA:

Postacie do wykorzystania:

- Roland
- Jurand
- Zbyszko z Bogdańca

Cechy wciąż wartościowe:

honor, wierność danemu słowu, wierność w przyjaźni, mistrzostwo w walce, szlachetne cele walki z wrogiem.

Uwagi

- Zawsze zadaj sobie pytanie: jaki to gatunek pracy? W tym przypadku rozprawka – musisz postawić tezę i udowodnić ją w trakcie rozwijania pracy. Tezy szukaj w temacie pracy – tak jest i tutaj: kodeks rycerski zawierał wartości aktualne także dziś, dowodzą tego pewne cechy Rolanda i wybranego bohatera.
- Analiza poleceń tematu: wybierz bohatera „do pary” Rolandowi i wskaż te nieprzemijalne cechy. Proszę bardzo – jak wybrać to wybrać od razu: Niech będzie Zbyszko z Bogdańca, niego też znajdziemy sporo nieprzemijających zalet.

- Polecenie „wymień” to kopalnia punktów. Za każdą dobrze wymienioną cechę będzie punkt – idziemy więc na ilość, każdą wymienioną cechę opatrując komentarzem: w jaki sposób pokazał ją bohater i czy dziś wciąż się przydaje ludzkości?

PODNIĘŚ POZIOM

Punkty za szczególne walory to też dobre punkty. Łatwo to zrobić odwołując się do poezji współczesnej. Na dowód nieprzemijalności pewnych postaw zacytuj końcówkę *Przesłania Cogito* Zbigniewa Herberta. Nie pamiętasz cytatu dokładnie? Przytocz tylko sens utworu – to też się liczy.

PUNKTY ZA PODSUMOWANIE!

W zgrabnym zakończeniu wróć do tezy, potwierdź ją jeszcze raz, podkreśl zgrabnym cytatem.

Przykład:

Rycerskie motto niech będzie najlepszym podsumowaniem moich rozważań, żyjmy tak – „iżby nas nie pohańbiono w pieśni” – takie motto przystoi również ludziom współczesnym.

ROZPOZNAJ STYLIZACJĘ!

CO TO JEST STYLIZACJA?

To upodobnienie tekstu do innej wypowiedzi, nadanie mu charakterystycznego stylu.

- Piszesz opowiadanie, które rozgrywa się w średniowieczu. Wiadomo, że postacie nie mogą mówić współczesnym językiem, więc budujesz wypowiedzi tak, by pasowały do epoki. Właśnie zastosowałeś stylizację.
- Próbujesz napisać tekst, używając mowy wiejskiej – to też stylizacja, tylko inny jej typ.

• Przekształcasz zwykłą wypowiedź w mowę charakterystyczną dla uczniów, młodzieży – to następna stylizacja.

• A jeśli czytasz utwór, który bardzo przypomina inne, znane Ci dzieło – na przykład rytmem, rymem, doбором słownictwa naśladuje *Pana Tadeusza* – to też stylizacja – na gatunek literacki i styl Mickiewiczowski.

Stylizacja jest to więc świadome ukształtowanie wypowiedzi na wzór określonego stylu, polega na nadaniu jej cech właściwych danemu stylowi.

JAKIE STYLIZACJE ZNASZ NAJLEPIEJ?

Czytając Sienkiewicza, Reymonta, może Wyspiańskiego, spotkaliście bardzo wyraźne stylizacje. To **archaizacja** i **dialektyzacja**.

STYLIZACJA

ARCHAIZACJA

Przekształcenie wypowiedzi na język minionej epoki, upodobnienie tekstu do języka dawnego.

Charakterystyczny dla powieści historycznej.

TRUDNOŚĆ:

Nie da się idealnie odtworzyć dawnej mowy i napisać tekstu np. dokładnym językiem średniowiecznym. Dlatego archaizacje opierają się na ogólnej znajomości starego języka – bohaterowie wieku XVII mogą mówić polszczyzną w ogóle typową dla dawnej Polski, a nie tylko wieku XVII. Na przykład Sienkiewicz, nie mogąc dokładnie odtworzyć mowy średniowiecza, użył w *Krzyżakach* elementów języka z *Pamiętników* Jana Chryzostoma Paska oraz elementów gwary zakopiańskiej, bo w niej „zakonserwowało” się sporo starych form językowych.

MISTRZ ARCHAIZACJI:

Henryk Sienkiewicz

Przykład:

Do Lublina i ja chętnie pójdę, bo tam białogłowy nad miarę gładkie i rzęsiste. Kiedy to która chleb krając bochenek o się oprze, to nawet na niezłym bochenku skóra od kontentacji czerwienieje.

Henryk Sienkiewicz *Potop*

NA CZYM POLEGA?

Zwróć uwagę na słowa:

- *białogłowy*,
- *gładkie i rzęsiste*,
- *kotentacja*,
- *nad miarę*.

Dziś ich nie używamy. Również szyk drugiego zdania (*Kiedy to...*) jest charakterystyczny dla dawnej mowy.

DIALEKTYZACJA

Przekształcenie wypowiedzi na język ludności wiejskiej, charakterystyczny dla danego regionu. Taką mowę – np. typową dla wsi mazowieckich – nazywa się dialektem mazowieckim, a typową dla wielkopolskich – dialektem wielkopolskim. Dialekt różni się od mowy ogólnopolskiej głównie dźwiękową (brzmieniową) warstwą, czasem też słownictwem.

Charakterystyczny dla literatury ludowej; dotyczącej wsi lub opowiadającej o jej obyczajach.

TRUDNOŚĆ:

Aby oddać wiernie dialekt danego regionu, należałoby poprzedzić pisanie dokładnymi badaniami. Dlatego czasem w tekstach stylizowanych na dialekty występują pewne niezgodności „terytorialne”.

MISTRZ DIALEKTYZACJI:

Władysław Stanisław Reymont *Chłopi*

Pisarz stosuje tam dialekt łowicki. Spotykamy też w literaturze stylizację na gwara góralską – np. w utworach Kazimierza Przerwy-Tetmajera albo księdza Tischnera.

Przykład:

*Pytam sie góry, pytajom sie lasy,
ka sie popodziały starodawne casy.*

Kazimierz Przerwa-Tetmajer *Janosik* *Nędza Limanowski*

NA CZYM POLEGA?

Zwróćcie uwagę na brzmienie słów:

- *sie* (nie: się),
- *casy* (nie: czasy),
- *pytajom* (nie: pytają)
- to cechy typowe dla mowy góralskiej.

Również słowa *ka sie* zamiast ogólnopolskiego *gdzie się* – to elementy stylizacji.

SPRAWDŹ, KTO „STYLIZUJE”

Nie musi być stylizowany cały utwór.

- Może być na przykład tak, że narrator opowiada dzieje historyczne z punktu widzenia człowieka współczesnego – i tylko wypowiedzi bohaterów są wówczas poddawane stylizacji. Narracja odbywa się zaś w literackim języku autora.
- Podobnie może być z dialektyzacją – jeśli ktoś opisuje życie wsi „z zewnątrz”, sam może mówić ogólną polszczyzną, a tylko wypowiedzi bohaterów poddać dialektyzacji. Podobnie jest na przykład w *Chłopach* Reymonta – bohaterowie mówią gwarą łowicką. Narrator – czasem jej używa, a czasem posługuje się językiem literackim lub stylizacją młodopolską (typową dla swojej epoki).

Jest jeszcze jedna pułapka: choć utwór tak wygląda, wcale nie jest stylizacją. Taką wpadkę można sobie zafundować przy tekstach starych – na przykład Mikołaja Reja albo Jana Chryzostoma Paska. To nie są stylizacje – autorzy pisali językiem swoich czasów. Jeśli będziemy ich naśladować, to my dokonamy stylizacji – tak jak Sienkiewicz, który naśladował mowę Paska.

ARCHAIZM

- element języka dawnej epoki historycznej; wyraz lub sformułowanie, które jest przestarzałe, wyszło z użycia, zmieniło formę bądź zostało zastąpione przez inne, nowsze.

PODZIAŁ ARCHAIZMÓW:

- • **wyrazowe** – czyli takie, które już nie występują w języku, zostały zastąpione przez wyrazy nowsze, np. *kmieć* – *chłop*, *jeno* – *tylko*, *lico* – *twarz*, *niewiasta* – *kobieta*,
- • **fonetyczne** – czyli takie, które współcześnie inaczej wymawiamy, np. *sierce* – *serce*, *wiesele* – *wesele*, *poćciwy* – *pocziwy*,
- • **gramatyczne/fleksyjne** – czyli takie, które współcześnie inaczej odmieniamy, tzn. przybierają dzisiaj inne końcówki, np. *znajdziem* – *znajdziemy*, *wilcy* – *wilki*, *ptaszki* – *ptaki*, *złączym się* – *złączymy się*,
- • **słowotwórcze** – czyli takie, które współcześnie inaczej tworzymy, tzn. wykorzystujemy inne formanty, np. *dzieweczka* – *dziewczynka*, *zbrodzień* – *zbrodniarz*, *uweselić* – *rozweselić*,
- • **znaczeniowe** – czyli takie, które współcześnie znaczą coś innego niż dawniej, np. *rada* (dawniej – radość, zadowolenie), *zakon* (dawniej – prawo), *chłodnik* (dawniej – altanka),
- • **składniowe** – czyli dotyczące budowy zdań – współcześnie inaczej tworzymy wypowiedzenia, m.in. nie umieszczamy orzeczenia na końcu zdania: *Ślubuję jej, iż stanąwszy w Krakowie powieszę poweż na gospodzie, a na niej kartkę, którą mi uczony w piśmie kleryk foremnie napisze: jako Panna Danuta Jurandówna najurodziwsza jest i najcnotliwsza między pannami, które we wszystkich królestwach bydlą. A kto by temu się sprzeciwił, z tym będę się potykał póty, póki sam nie zginę albo on nie zginie – chybaby w niewolę radziej poszedł.*

DIALEKT A GWARA

Często używane są zamiennie, nawet przez językoznawców.

- Tymczasem dialekt to określenie mowy typowej dla danego regionu, większego, na przykład dla całej Wielkopolski.
- Gwara dotyczy mniejszego obszaru – na przykład tylko jednej lub kilku wsi. Choćby gwara Kabatków – typowa dla wsi koło Głównicz, należy do dialektu kaszubskiego. Gwary więc to takie „podzbiory” dialektów.

GWARA ŚRODOWISKOWA

– to coś innego niż gwara ludowa. To typ mowy charakterystyczny dla danego środowiska, zawodu. Pełno w niej słownictwa związanego z realiami danej grupy – np.

- w języku lekarzy znajdziemy mnóstwo słów w rodzaju: *diagnoza*, *profilaktyka*, *iniekcja*, *ekstrakcja* itp.
- w słowniku dziennikarzy: *korekta*, *redakcja*, *kolumny*, *justowanie*, *lid*, *śródtytuł* itp.

Dla obcych brzmi to trochę jak szyfr.

PYTANIA O SZYK ZDANIA

PYTANIA TESTOWE MOGĄ SPRAWDZIĆ, CZY POTRAFISZ WSKAZAĆ SZYK PRZESTAWNY W ZDANIU. NA DRUGIM MIEJSCU PLASUJE SIĘ ZAGADNIENIE POPRAWNOŚCI ZDAŃ, BO – CHOĆ W POLSKIM ZDANIU MOŻNA SPORO PRZESTAWIAĆ – NIEKTÓRE KONSTRUKCJE SĄ JUŻ NIEPRAWIDŁOWE. BY ZWYCIĘSKO WYBRNĄĆ Z POWYŻSZYCH PUŁAPEK, TRZEBA MIEĆ PODSTAWOWĄ WIEDZĘ O SZYKU ZDANIA. OTO ONA – PODANA W FORMIE KILKU REGUŁ.

1. IMIĘ STAWIAJ PRZED NAZWISKIEM.

Dobrze:

To był Henryk Sienkiewicz.

Gorzej:

To był Sienkiewicz Henryk.

2. WYRAZ OKREŚLAJĄCY STAWIAJ PRZY OKREŚLANYM.

Nie rozdzielaj biedaków – będą daleko, będzie marnie.

Dobrze:

Idę do ciebie, Maryś ukochana.

Źle:

Idę, Maryś, do ciebie, ukochana.

3. PRZYMIOTNIK STAWIAJ PRZED RZECZOWNIKIEM

Jeśli zrobisz odwrotnie – trafisz w nazwę własną (albo ją stworzysz) lub w stałe określenie.

Dobrze:

rude włosy, ciemne oczy, długie nogi (np. ktoś ma).

Głupio:

włosy rude, oczy ciemne, nogi długie – (np. ktoś ma).

Zauważ:

- *czarne morze* (może być każde, choćby nocą), ale *Morze Czarne* (tylko jedno, nazwa własna).
- *centralny dworzec* (może być w każdym mieście), ale *Dworzec Centralny* (konkretny, w Warszawie)

4. NIE STAWIAJ ZAIMKÓW

(MI, CI, MNIE, GO, MU, SIĘ) ani na początku, ani na końcu zdania:

Dobrze:

Zrobiło mi się słabo.

Gonił mnie mały zajączek.

Jak cię złapię, coś ci zrobię.

Bardzo pragnę go dogonić.

Bardzo pragnę mu się przyjrzeć.

Jak ją spotkam, to ucieknę.

Źle:

Zrobiło się słabo mi.

Zajączek mały gonił mnie.

Cię złapie jak, coś zrobię Ci.

Go dopędzić pragnę bardzo.

Bardzo pragnę przyjrzeć się mu.

Ją jak spotkam, to ucieknę.

5. NIE ROZDZIELAJ PRZYIMKA OD RZECZOWNIKA.

Dobrze:

Lubię siedzieć w domu.

Stał piesek przy płocie.

Leżał piesek pod stołem.

Wierzę w ciebie niemal na mur.

Źle:

Lubię w siedzieć domu.

Stał przy piesek płocie.

Leżał pod piesek stołem.

Wierzę w ciebie na niemal mur.

UWAGA, UWAGA!

Poeci i pisarze często przestawiają szyk w zdaniu, aby:

- stworzyć coś nowego,
- określić własny styl,
- lub zadziwić czytelnika.

Poetom i pisarzom uchodzi to na sucho – i z reguły, choć czujemy dziwność języka, doskonale rozumiemy znaczenie słów. Mistrzami szyku przestawnego byli poeci barokowi. Pisali na przykład takie tytuły:

Poetowie polscy świeższy i dawniejszy na dworze helikońskim odmalowani (W. Kochowski)

albo:

Dafnis w drzewo bobkowe przemieniła się (S. Twardowski)

Innym pisarzem, który upodobał sobie zaimki lub czasowniki na końcu zdania, i na wsze czasy stało się to charakterystyczne dla jego stylu, był... Witold Gombrowicz. To on (a właściwie jego bohater w *Ferdydurke*) mówi słynne zdanie:

Słowacki wielkim poetą był!

Albo inne:

*Niech kształt mój rodzi się ze mnie,
niech nie będzie zrobiony mi!*

INWERSJA ZDANIOWA

– tak określa się szyk przestawny w zdaniu, celowo zastosowany w wierszu lub w tekście prozatorskim. Z szykiem przestawnym jako specjalnym chwytem spotykają się uczniowie przy analizie poezji barokowej.

WYRAZ NA KOŃCU ZDANIA

Zauważ, że to, co umieszczamy na końcu zdania, ma największe znaczenie, na to zwraca się uwagę odbiorcy. Mogą o to pytać w testach, bo to, na końcu zdania, jest najbardziej wyeksponowane.

Zobacz:

- *Jutro startujesz w zawodach o puchar świata!*
- *W zawodach o puchar świata startujesz jutro!*

W pierwszym zdaniu uprzytomniłmy koledze, w jakich startuje zawodach, w drugim, że to już jutro.

POCIESZAJĄCA INFORMACJA!

Poprawnego szyku w zdaniu uczymy się wraz z nauką mowy, własnego języka. Aby dobrze rozpoznać zdanie poprawne, nie potrzeba wielkiej wiedzy, intuicyjnie potrafimy wskazać zdanie, które biegnie gładko i to, w którym coś nie gra. Czasem – także to czujemy – szyk przestawny nie jest błędem, bo nie wpływa na zrozumienie zdania. Np. czy powiemy: *spotkałem dziewczynę o zielonych oczach* czy *spotkałem dziewczynę o oczach zielonych* – niewiele zmienia. Czasem zaś szyk przestawiony jest tak, że nic nie można zrozumieć – wtedy widzimy, że to błąd. Np. *W przypadku mi się klasówek zdarzyło kilku nie nic umieć*. Oczywiście: *W przypadku kilku klasówek zdarzyło mi się nic nie umieć*.

W SZYKU POLSKIM – WAŻNE TO, CO NA KOŃCU!

Jan Kochanowski mieszkał w Czarnolesie. Eksponujemy miejsce zamieszkania Jana z Czarnolasu.

W Czarnolesie mieszkał Jan Kochanowski. – Eksponujemy mieszkańca Czarnolasu.

Jan Kochanowski mieszkał w Czarnolesie z rodziną. – Eksponujemy członków rodziny Jana z Czarnolasu.

SPRAWDZIAN

1. Popraw szyk w zdaniach:

- Ta lektura od powieści wielu lepsza jest.*
- Wypiański mi podoba się.*
- Ojciec prezent córce kupił po nie wiadomo co.*
- Przyszędłem, zwyciężyłem, zobaczyłem.*

2. Które z poniższych zdań eksponuje miejsce zdarzenia?

- Wczoraj w parku znalazłem pieniądze.*
- W parku pieniądze znalazłem wczoraj.*
- Wczoraj znalazłem pieniądze w parku.*

3. W którym cytacie pojawia się szyk przestawny wyrazów?

- Mimowolny krzyk łączę z wesołym orszakiem.*
- Wyciągam ręce, padam na piersi okrętu.*
- Lekko mi! rzeźwo! lubo! wiem, co to być ptakiem.*
- Zdaje się, że pierś moja do pędu go nagli.*

4. W którym z podanych tytułów autor celowo zastosował szyk przestawny?

- Bema pamięci żałobny–rapsod.*
- Transakcja wojny chocimskiej.*
- O poprawie Rzeczypospolitej.*
- O Śnieżce królownie i krasnoludkach siedmiu.*

5. Jak na pewno nie można powiedzieć?

- Stalin Józef
- Wacław Łapiński
- Z Janko Czarnkowa
- Z Czarnkowa Janko

6. Popraw błędnie poprzesławiane nazwiska:

- Anna Maria Jopek
- Stanisław August Poniatowski
- Janusz Mikke Korwin
- Jan Morsztyn Andrzej

7. Popraw przysłowia, które zepsuło przestawienie szyku:

- Jak pościelesz, tak się wyśpisz sobie.*
- Ponieśli wilka kilka razy i nosił wilk.*
- Zamienił stryjek kijek na siekierkę.*
- Lepszy gołąb na dachu niż wróbel w garści.*

ODPOWIEDZI

- Ta lektura jest lepsza od wielu powieści.*
 - Podoba mi się Wypiański.*
 - Ojciec nie wiadomo co po kupił córce prezent.*
 - Przyszędłem, zobaczyłem, zwyciężyłem.*
- c), 3. d), 4. a), 5. c)
- 6.
- Janusz Korwin Mikke
- Jan Andrzej Morsztyn
7.
 - Jak sobie pościelesz, tak się wyśpisz.*
 - Nosił wilk razy kilka ponieśli i wilka.*
 - Zamienił stryjek siekierkę na kijek.*
 - Lepszy wróbel w garści niż gołąb na dachu.*

NIEODMINNE CZĘŚCI MOWY CZ. 1

PARTYKUŁA

Funkcja

modyfikowanie (czyli zmienianie) **sensu wyrazu lub zdania**. Dzięki partykule mówiący może wyrazić stosunek do wypowiedzanej treści np.:

- *chodźże*,
- *Na pewno* zdam.

Podział partykuł

wzmacniające: <i>no, -że, -ż</i>	pytające: <i>czy, -li</i>	przypuszczające: <i>-by, -byś</i>
Wzmacnia znaczenie zdania – użyj ich, gdy chcesz podkreślić swoją wypowiedź:	Modyfikuje zdanie – użyj jej, gdy chcesz o coś zapytać:	Użyj jej, gdy chcesz zaznaczyć w swojej wypowiedzi przypuszczenie lub konieczność spełnienia jakichś warunków:
<ul style="list-style-type: none"> – <i>Przyjdź no,</i> – <i>Chodź no do mnie!</i> – <i>Idźże szybciej!</i> – <i>Ruszże się,</i> – <i>Czyż nie mówiłam, że tak będzie?!;</i> 	<ul style="list-style-type: none"> – <i>Czy wczoraj byłeś w kinie?</i> – <i>Czy go lubisz? Znaszli ten kraj?</i> <p>Partykuła -li jest już archaiczna, ma ona znaczenie współczesnej partykuły czy.</p>	<ul style="list-style-type: none"> <i>Poszłabym do kina, gdybym nie musiała uczyć się wiersza na pamięć.</i> – <i>Posprzątałbyś pokój.</i>

Podział partykuł

rozkazujące: <i>niech, oby</i>	przeczące: <i>nie</i>	potwierdzające: <i>tak</i>	wskazujące na stopień pokrewieństwa lub pewność:
Wyrażają rozkaz lub życzenie – użyj ich, gdy oczekujesz wykonania jakiejś czynności.	Zaprzecza treści wyrazu lub zdania – użyj jej, gdy chcesz zaprzeczyć jakieś zdanie lub wyraz:		
<ul style="list-style-type: none"> – <i>Niech ona w końcu odda mi tę książkę!</i> – <i>Oby Tomek zdał egzamin!</i> – <i>Niech sobie przygotowuje.</i> – <i>Oby mu to wyszło na dobre.</i> 	<ul style="list-style-type: none"> – <i>Książkę pożyczę Ci nie dziś, ale w piątek.</i> – <i>Nie pojedę w góry na ferie.</i> – <i>Nie zgadzam się na wyjazd.</i> 	<ul style="list-style-type: none"> – <i>Tak, to ja zbilam wazon.</i> 	<ul style="list-style-type: none"> <i>chyba</i> <i>Chyba się rozplacę.</i> <i>na pewno</i> <i>Na pewno o tobie nie zapomnę.</i>

PISOWNIA PARTYKUŁ

PISOWNIA PARTYKUŁY: **-że, -li**

Partykuły **-że, -li** pisz zawsze razem.

- *Idźże w końcu do domu.*
- *Zróbże sobie chwilę przerwy.*

PISOWNIA PARTYKUŁ: **no, czy, niechaj, niech, oby**

Partykuły **no, czy, niechaj, niech, oby** piszemy oddzielnie:

- *Podejdź no tutaj!*
- *Niech nikt się nie skarży!*

PISOWNIA PARTYKUŁY **-by**

Partykułę **-by** piszemy zawsze łącznie z:

- osobowymi formami czasowników
zrobiłbym, poszłoby, zgarnąłby, malowałaby,
- ze spójnikami **gdy, że, a,**
gdyby, żeby, aby;
- z wyrazem porównawczym,
np. jakby, niby;
- innymi partykułami
niechby

Partykułę **-by** piszemy zawsze osobno z:

- nieosobowymi formami czasowników
np. uszyto by, robić by)
- czasownikami modalnymi pełniącymi funkcję czasownika
np. trzeba by, można by, warto by.

PISOWNIA PARTYKUŁY **nie**

Partykułę **nie** piszemy łącznie zawsze z:

- **rzeczownikami**
nieszczęście, nieporządek, nieśmiałość, nieostrożność
Uwaga! Wyrazy zakończone na **-anie, -enie, -cie** są także rzeczownikami, chociaż odczasownikowymi, dlatego partykułę **nie** piszemy z nimi łącznie, np. *niepalenie, nieściąganie, niemycie.*
- **przymiotnikami w stopniu równym** (*niemiły, niegłupi*),
- **przysłówkami odprzymiotnikowymi w stopniu równym** np. *niemiło, nielekkko, nieładnie, niedobrze, nieprzekonująco.*
- **imiesłowami przymiotnikowymi czynnymi i biernymi**
nieumiejący, niedomyty, nieznający, nierosnący, nieodgadniony, nieugięty, nieukryty;

Partykułę **nie** piszemy rozdzielnie z:

- czasownikami w formie osobowej (**nie** *potrafię, nie byłem*),
- formami nieosobowymi czasownika zakończonymi na **-no, -to**, np. *nie umyło, nie zrobiono;*
- przymiotnikami w stopniu wyższym i najwyższym (**nie** *milszy, nie najmilszy*),

- **bezokolicznikami**, np. **nie** *dostawać, nie śpiewać;*
- **przymiotnikami w stopniu wyższym i najwyższym**, np. **nie** *większy, nie głupszy, nie największy, nie najgłupszy, nie najlepszy;*
- **przysłówkami odprzymiotnikowymi w stopniu wyższym i najwyższym** np. **nie** *milej, nie najmilej, nie gorzej,*
- **przysłówkami nie pochodzącymi od przymiotników** np. **nie** *bardzo,*
- **imiesłowami przysłówkowymi współczesnymi i uprzednimi** np.
nie *robiąc, nie śpiewając, nie dojechawszy, nie przeczytawszy, nie zrozumiawszy;*
- **liczebnikami** (**nie** *drugi, nie piątasty*),
- **wyrażeniami przyimkowymi** (**nie** *za granicą*),
- **zaimkami** (**nie** *taka, nie ja, nie wy, nie tamten*),
- **wyraźnymi przeciwstawieniami**, np.
Nie bohater, lecz tchórz.
Nie szczęście, ale wyjątkowy pech.
Nie ładny, ale brzydki.
Nie bijący, ale głaszczący.

Zapamiętaj wyjątki!

- **niejeden** (w znaczeniu „wielu”), np.
Niejeden uczeń nie przygotował się do lekcji.
- **nieswój** (w znaczeniu „niezdrów”), np.
Tomek jest jakiś nieswój, chyba ma gorączkę.
- **niewiele, niewielu**, np.
Niewiele materiału zostało nam do przerobienia.
- **nieco, niecoś**, np.
Nieco narozrabiałem w autokarze.
- **niejaki**, np.
Niejaki Arkadiusz K. jest poszukiwany za napad.
- **niektórzy**, np.
Niektórzy lubią poezję.
- **niekiedy**, np.
Niekiedy mam ochotę na odrobine szaleństwa.
- **niegdyś**, np.
Niegdyś nie było takich huraganów.
- **czasowniki** :
 - **niedowiedzieć** (= słabo widzieć), np.
Wnusu, przeczytaj mi sms, bo niedowiedzę.;
 - **niedomagać** (= chorować), np.
Moja babcia od dwóch miesięcy niedomaga.;
 - **niedosłyszeć** (= słabo słyszeć), np.
Czy możesz powtórzyć, bo niedosłyszałam.;
 - **nienawidzić**, np.
Nienawidzę uczyć się zasad ortografii.

TEST – HISTORIA

Imperium mongolskie

1. Popraw błędy w zdaniach.

- a) Na przełomie XI/XII w. Czyngis-chan zjednoczył koczownicze plemiona mongolskie.
- b) Po śmierci Czyngis-chana imperium mongolskie zostało podzielone między jego potomków, którzy prowadzili osiadły tryb życia.
- c) W I poł. XIII w. Batu-chan podbił Morawy, które zostały włączone do Złotej Ordy.
- d) W 1241 r. Batu-chan dokonał najazdu na Czechy i Polskę.
- e) W 1241 r. rycerstwo polskie pod wodzą Kazimierza Wielkiego poniosło klęskę w bitwie z Mongołami pod Legnicą.
- f) Wnuk Czyngis – chana, Batu–Chan, utworzył we wschodniej Europie państwo o nazwie Złota Orda.
- g) Mongołowie w XIII w. utracili swoją odrębność etniczną i zasymilowali się z ludnością tatarską, przejmując ich język i islam.

2. Wyjaśnij znaczenie nazw własnych.

- a) Czyngis-chan –
- b) Tatarzy –

Gospodarka i społeczeństwo w średniowiecznej Europie

1. Przyporządkuj kolejnym stanom charakterystyczne cechy.

- 1. Duchowieństwo
- 2. Szlachta
- 3. Mieszczaństwo
- 4. Chłopi.....

- a) poddani w majątkach należących do duchowieństwa lub szlachty, płacili rentę feudalną, świadczyli pańszczyznę;
- b) obdarzeni przez władców dużymi nadaniami ziemskimi, mieli obowiązek opieki duszpasterskiej;
- c) posiadacze majątków ziemskich, świadczyli obowiązki rycerskie,
- d) kupcy i rzemieślnicy, płacili podatki na rzecz władcy.

2. Zaznacz prawda (P) lub fałsz (F).

	P	F
a) Po upadku Cesarstwa Rzymskiego nastąpił kryzys gospodarczy i demograficzny trwający do końca X w.		
b) Od przełomu X/XI w. do pocz. XIV w. Europa przeżywała stały wzrost gospodarczy i demograficzny – liczba ludności wzrosła do 42 mln.		
c) Dzięki przemianom gospodarczym w Europie uformowało się społeczeństwo stanowe.		
d) Społeczeństwo średniowieczne dzieliło się na stan duchowny, rycerski (szlachecki), włościański (chłopski), mieszczański.		
e) Każdy ze stanów posiadał odrębne prawa, ale jego członkowie podlegali jednemu sądowi.		
f) W XIV w. na skutek epidemii dżumy w Europie załamał się rozwój gospodarczy.		

3. Uzupelnij brakujące informacje.

Najważniejsze elementy postępu w średniowiecznej Europie to:

- a) unowocześnieenie rolnictwa, czyli:

.....

.....

.....

b) intensywna działalność kolonizacyjna polegająca na:

.....

c) rozwój miast,

d) rozwój produkcji rzemieślniczej,

e) rozkwit kultury, czyli:

.....

Kościół i kultura w średniowiecznej Europie

1. Rozpoznaj i nazwij style charakterystyczne dla epoki średniowiecza.

a) styl b) styl

2. Podaj po 5 informacji na temat stylów z polecenia 1.

a)

b)

Monarchie stanowe

1. Przeczytaj tekst i wykonaj związane z nim polecenia.

Wielka Karta Swobód, 1215

Jan, z łaski Bożej król Anglii, pan Irlandii, książę Normandii [...], arcybiskupom, opatom, hrabiom, baronom, wszystkim bajlifom i wiernym swoim pozdrowienie [...].

1. Uczyniliśmy przede wszystkim to ustępstwo dla Boga i niniejszym dokumentem naszym zatwierdziliśmy na wieki za siebie i za dziedziców naszych, by kościół angielski był wolny i miał prawa swoje pełne i wolności swe nienaruszone. [...]

Nadaliśmy również wszystkim wolnym ludziom królestwa naszego w imieniu naszym i dziedziców naszych wieczyście wszystkie poniżej spisane wolności, jakie mają przysługiwać im, ich dzieciom z naszej strony i od naszych dziedziców. [...]

12. Żadne „tarczowe” lub „pomocne” nie będzie nałożone na królestwo nasze inaczej jak tylko za [zgodą] wspólnej rady królestwa naszego z wyjątkiem opłat na wykupienie osoby naszej [z niewoli], z okazji pasowania syna naszego pierworodnego na rycerza i wydania za mąż córki naszej pierworodnej raz jeden tylko; a i w tych wypadkach „pomocne” to nie ma przewyższać uzasadnionej wysokości [...].

39. Żaden wolny człowiek nie ma być pojmany ani uwięziony, ani wyrzucony z posiadłości, albo proskrybowany, ani wygnany lub innym sposobem pognębiony; i ani sami na niego nie ruszymy, ani nikogo innego przeciw niemu nie wyślemy, jak tylko na podstawie legalnego wyroku równych jemu albo na podstawie prawa ziemskiego [...].

41. Wszystkim kupcom ma przysługiwać prawo swobodnego i bezpiecznego wyjazdu z Anglii i powrotu do Anglii oraz do podróżowania i przebywania w obrębie Anglii drogą lądową i wodną w celu kupowania i sprzedawania, bez wszelkich złych,

bezprawnych podatków, za opłatą tylko starych i sprawiedliwych cel, prócz czasu wojny i jeżeli pochodziliby z kraju przeciw nam wojującego [...].

52. Jeżeli ktoś został wywłaszczony lub pozbawiony przez nas bez prawnego sądu jemu równych ziem, zamków, wolności lub praw swoich, natychmiast mu je przywrócimy [...].

(H. Manikowska, J. Tazbirowa, *Historia 1. Średniowiecze* w: M. Kamiński, G. Pańko, R. Śniegocki *Historia, Średniowiecze*)

A. Przyczyną powstania Wielkiej Karty Swobód były:

- a) nieudolne rządy Filipa IV Pięknego.
- b) dyktatorskie zapędy Jana bez Ziemi.
- c) dyktatorskie rządy Filipa IV Pięknego.
- d) nieudolne rządy Jana bez Ziemi.

B. Wielka Karta Swobód

- a) umacniała władzę królewską.
- b) ograniczała prawa stanów.
- c) ograniczała władzę królewską.
- d) umacniała władzę stanów.

C. Wypisz 4 prawa zapisane w Wielkiej Karcie Swobód.

- a)
- b)
- c)
- d)

D. Wielka Karta Swobód przyczyniła się do:

- a) wybuchu wojny domowej w Anglii.
- b) kształtowania się parlamentaryzmu.
- c) wzrostu podatków.
- d) rozdrobnienia feudalnego w Anglii.

E. Uzasadnieniem prawnym postulatów stanowych była rzymska zasada:

- a) *Co wszystkich dotyczy, przez wszystkich powinno być rozpatrzone i przyjęte.*
- b) *Koniec wieńczy dzieło.*
- c) *Śmiałym szczęście sprzyja.*
- d) *Zrobiłem, co mogłem, kto potrafi, niech zrobi lepiej.*

F. Odpowiednikiem rzymskiej zasady była polska szlachecka myśl:

- a) *Nic o nas, bez nas.*
- b) *A niechaj narodowie wždy postronni znają, iż Polacy nie gęsi, iż swój język mają.*
- c) *Daj ać ja pobruszę, a ty poczywaj.*
- d) *Liberum veto.*

Polska w okresie rozbitcia dzielnicowego

1. Połącz datę z wydarzeniem.

1109 r.,
1122 r.,
1138 r.

- a) zbrojna interwencja Henryka V w obronie Zbigniewa.
- b) rozbitcie dzielnicowe.
- c) testament Bolesława Krzywoustego.
- d) przyłączenie do Polski Pomorza.

Odp.

2. Wyjaśnij, na czym polegała zasada senioratu wprowadzona przez Bolesława Krzywoustego.

zasada senioratu –

3. Na podstawie własnych wiadomości uzupełnij tabelę:

Imię syna Bolesława Krzywoustego	Przydomek	Ziemie otrzymane na mocy testamentu z 1138 r.
a) Władysław		
b) Bolesław		
c) Mieszko		
d) Henryk		
e) Kazimierz		

4. Podkreśl właściwy szereg przyczynowo – skutkowy.

- a) przekazanie Krzyżakom ziemi chełmińskiej przez Konrada Mazowieckiego – sprowadzenie niemieckich osadników – utworzenie przez Krzyżaków niezależnego państwa – upadek Królestwa Jerozolimskiego – powstanie zakonu krzyżackiego w Jerozolimie – podbój Prus przez Krzyżaków
- b) upadek Królestwa Jerozolimskiego – podbój Prus przez Krzyżaków – powstanie zakonu krzyżackiego w Jerozolimie – przekazanie Krzyżakom ziemi chełmińskiej przez Konrada Mazowieckiego – utworzenie przez Krzyżaków niezależnego państwa – sprowadzenie niemieckich osadników
- c) powstanie zakonu krzyżackiego w Jerozolimie – upadek Królestwa Jerozolimskiego – przekazanie Krzyżakom ziemi chełmińskiej przez Konrada Mazowieckiego – podbój Prus przez Krzyżaków – utworzenie przez Krzyżaków niezależnego państwa – sprowadzenie niemieckich osadników

5. Zaznacz prawda (P) lub fałsz (F).

	P	F
a) Kolonizacja na prawie niemieckim przyczyniła się do rozwoju gospodarczego państwa polskiego w XIII i XIV w.		
b) Akcje osadnicze na ziemiach polskich organizowali zasadźcy.		
c) Zasadźcy odkupowali od książąt dzielnicowych ziemie pod zabudowę.		
d) Wolnizna to okres dożywotniego zwolnienia z płacenia czynszu.		
e) Wsie i miasta zakładane na prawie niemieckim miały zagwarantowany samorząd administracyjny i sądowniczy.		
f) We wsiach na czele ławy wiejskiej stali radni, a w miastach na czele rady miejskiej – burmistrzowie.		

6. Uporządkuj wymieszane definicje pojęć.

- a) **ława wiejska** – w Polsce średniowiecznej samorządowa władza miast lokowanych na prawie niemieckim zajmująca się zarządzeniem miasta, ustawodawstwem i sądownictwem
- b) **rada miejska** – w średniowieczu sąd pierwszej instancji we wsiach składający się z rajców i burmistrza (jednego lub kilku)

ODPOWIEDZI

Imperium mongolskie

Odp. 1

- a) – XII/XIII b) – kontynuowali podboje c) – Ruś d) – Węgry i Polskę
 e) – Henryka Pobożnego f) – Złota Orda g) – turecką

Odp.

- 2 a) Czyngis-chan – władca nad wszystkimi Mongołami
 b) Tatarzy – nazwa jednego z plemion podbitych przez Czyngis-chana, kojarząca się Europejczykom z Tartarem – greckim piekłem.

Gospodarka i społeczeństwo w średniowiecznej Europie

Odp. 1 1 – b, 2 – c, 3 – d, 4 – a

Odp. 2 a) – P, b) – F, c) – P, d) – P, e) – F, f) – F

Odp. 3

- a) wprowadzenie nowoczesnych narzędzi (*chomąto, plug metalowy, siekiery żelazne, kosy żelazne*), wprowadzenie trójpolówki
- b) karczowaniu lasów, osuszaniu bagien, zakładaniu nowych wsi, zakładaniu nowych miast
- c) rozwój miast,
- d) rozwój produkcji rzemieślniczej,
- e) rozkwit kultury, czyli: zakładanie uniwersytetów (*Bolonia, Paryż, Oksford*), powstawanie w miastach zakonów żebraczych, wyparcie stylu romańskiego przez gotyk.

Kościół i kultura w średniowiecznej Europie

Odp. 1 a) styl romański b) styl gotycki

Odp. 2

a) styl romański:

– narodził się w XI w., – podstawowy budulec – kamień, – grube mury, – masywne wieże, – proste bryły geometryczne, – sklepienia kolebkowe, – wąskie okna, – portal symbolizujący drogę do wieczności.

b) styl gotycki:

– narodził się w XII w., – sklepienie krzyżowo – żebrowe, łuki przyporowe, wysokie filary, – ogromne okna wypełnione witrażami, – rozeta, – strzelistość, – trzy portale, – harmonia, proporcjonalność.

Monarchie stanowe

Odp. 1. A. a);

Odp. 2. B. c), d);

Odp. 1. C.

- a) nakładanie podatków za zgodą rady królewskiej,
- b) zakaz więzienia lub karanía bez wyroku sądowego,
- c) nienakładanie dodatkowych podatków na kupców,
- d) przywrócenie dóbr i praw tym, którym zostały one odebrane bez sądu.

Odp. 1. D. a), b);

Odp. 1. E. a);

Odp. 1. F. a)

Polska w okresie rozbicia dzielnicowego

Odp. 1. 1109 r. – a), 1122 r. – d), 1138 r. – c), 1138 r. – b)

Odp. 2 **zasada senioratu** – ustrój polegający na tym, że każdy z książąt (członków dynastii) miał prawo do własnej dzielnicy, która była dziedziczona i dzielona między wszystkich potomków; władzę zwierzchnią każdorazowo miał sprawować najstarszy przedstawiciel dynastii Piastów; podstawą władzy księcia seniora miała być dzielnica senioralna. – niepodzielna i nieodziedziczona.

Odp. 3

- a) Władysław Wygnaniec Dzielnica senioralna – centralna część terytorium Polski z Krakowem, Gniezmem, Kaliszem, Sieradzem oraz Śląsk
- b) Bolesław Kędzierzawy Mazowsze
- c) Mieszko Stary Wielkopolska (bez Gniezna i Kalisza)
- d) Henryk Sandomierski dzielnica sandomierska
- e) Kazimierz Sprawiedliwy Był pogrobowcem, tzn. urodził się po śmierci ojca i nie został przewidziany w testamencie.

Odp. 4 c)

Odp. 5 a) – P, b) – P, c) – F, d) – F, e) – P, f) – F

Odp. 6

ława wiejska – w Polsce średniowiecznej sąd pierwszej instancji we wsiach lokowanych na prawie niemieckim,

rada miejska – w średniowieczu samorządowa władza miasta, składająca się z rajców i burmistrza (jednego lub kilku), zajmująca się zarządaniem miasta, ustawodawstwem i sądownictwem.

OH, NO !!!

NIEZADOWOLENIE (DISSATISFACTION)

Jak zareagować, gdy nie zgadzamy się z zaistniałą sytuacją? Co powiedzieć, na przykład, gdy pani od matematyki znów zapowiedziała klasówkę? Chyba tylko:

I hate life! – Nienawidzę życia!

Po chwili refleksji możesz złagodzić swoje emocje mówiąc:

Well, at least I don't like school...

A przynajmniej nie lubię szkoły...

Kiedy w poczuciu niezadowolenia istnieje element niesmaku, ba, wręcz odrazy, organicznego wstrętu i obrzydzenia, powiemy bez ogródek:

I abhor eating spinach.

Jedzenie szpinaku napawa mnie wstrętem.

Jeśli natomiast przyjdzie nam ocenić czyjeś postępowanie, z którym stanowczo się nie zgadzamy i które powoduje w nas wewnętrzny protest, zawołamy gromko:

I disapprove of what you say, my friend!

Nie zgadzam się na to, co mówisz, przyjacielu!

I strongly object to your unfair judgement!

Stanowczo sprzeciwiam się twym niesprawiedliwym sądom!

(Zwróć uwagę na przyimki – mówimy **disapprove of**, ale **object to something**.)

Don't look at everything from man's point of view.

Nie patrz na wszystko ze swojego punktu widzenia.

That, of course, is an unfair thing to say.

To oczywiście nie jest fair mówić coś takiego.

Jakimi słowami określimy rzeczy, które nie przypadły nam do gustu, które napelniły nas wstrętem bądź przerażiły?

This concert was terrible!

Ten koncert był straszny!

I didn't think much of the conductor!

Nie jestem najlepszego zdania o dyrygencie!

What horrible weather – it's raining cats and dogs...

Co za paskudna pogoda – leje jak z cebra!

This soup is awful! Is it grass soup or what?

– Ta zupa jest obrzydliwa! Czy to zupa z trawy?

Our maths teacher is a dreadful man – he loves giving us tests.

Nasz matematyk to wstrętny człowiek – uwielbia robić klasówki.

Her appearance is so vulgar that I find her repulsive.

Zachowuje się tak wulgarnie, że jest dla mnie odrażająca.

The very idea of kissing him is repugnant to me.

Sama myśl o pocałunku z nim jest dla mnie odpychająca.

I think Mary is simply hopeless.

Myślę, że Marysia jest po prostu beznadziejna.

NIEZADOWOLENIE wyraża się za pomocą odpowiednich zdań przeczących. Na przykład :

I don't like this dress. – Nie podoba mi się ta sukienka.

I don't like it like this. – Nie podoba mi się to w taki sposób.

I don't care much for tripe. Nie bardzo lubię flaki.

This is not right yet. – To jeszcze nie jest w porządku.

wanted

czego chciałem

need

czego potrzebuję

This is not what I

meant

To nie jest to o czym myślałem

had in mind

co miałem na myśli

And her manners are disgusting.

A jej maniery są odrażające.

I think the book was disappointing.

Ta książka mnie rozczarowała.

The smell in the room was frightful.

W pokoju roznosił się potworny zapaszek...

Photographs from the war are horrifying.

Zdjęcia z wojny są przerażające.

The conditions of life of many poor people are appalling.

Warunki życia wielu biednych ludzi są zatrważające.

Wymowę powyższych stwierdzeń można dowolnie modyfikować, wzmacniając bądź osłabiając siłę ekspresji przez dodanie pojedynczych słów czy wyrażań. Na przykład, by podkreślić ostateczny charakter wydanego sądu, powiemy:

I didn't like the performance at all.

Przedstawienie ogóle mi się nie podobało.

I strongly despise women with dyed hair.

Mam w głębokiej pogardzie kobiety z farbowanymi włosami.

I intensely loathe the Joneses.

Szczerze nie znoszę państwa Jonesów.

By zaś złagodzić ostrze krytyki, możemy zawsze zabezpieczyć się takimi wyrażeniami, jak:

As a matter of fact, it seems to me that your painting is rather bad. – Tak naprawdę, to wydaje mi się, że twój obraz nie jest raczej najlepszy.

Regrettably, your work wasn't too impressing.

Niestety, twoja praca nie była zbyt zachwycająca.

Unfortunately, I can't say I enjoyed your party.

Niestety, nie mogę powiedzieć, bym dobrze się bawił na twoim przyjęciu.

I'm sorry to disappoint you but I think it really isn't a good idea. – Przykro mi, że muszę cię rozczarować, ale to nie jest najlepszy pomysł.

Chcę zostać...

budowlańcem

- Chcesz budować mosty, lotniska, domy? Jesteś dobry z matematyki i fizyki, potrafisz pracować w zespole? W takim razie powinieneś studiować budownictwo.
- Jest to kierunek trudny, wybitnie dla umysłów ścisłych, ale z dużymi perspektywami pracy po studiach.
- Sztuką nie jest dostanie się na te studia, ale utrzymanie na nich.
- To nie są łatwe studia. Najważniejsza jest wytrwałość i wiara we własne możliwości. Wielu studentów z powodzeniem je kończy mając za sobą kilka warunkowych dopuszczeń.
- Kierunek ten staje się coraz bardziej popularny. To zainteresowanie jest wynikiem coraz lepszej koniunktury w budownictwie.

PREDYSPOZYCJE

Budownictwo to stosunkowo powszechny kierunek. Prowadzi go wiele państwowych uczelni technicznych, także niepublicznych.

- Idealny kandydat na budownictwo powinien mieć przede wszystkim wyobraźnię i zdolności twórcze oraz predyspozycje do projektowania. Dlatego jeśli ich nie masz nie poradzisz sobie na studiach.
- Ludzie bez pomysłów i zdolności ich realizacji nie odniosą sukcesów zawodowych w tej branży.
- To zawód dla ludzi bardzo odpowiedzialnych, dokładnych, poważnie traktujących swoje obowiązki. W przypadku wykonanych złych obliczeń lub niedopilnowania pracowników na placu budowy, może dojść do katastrofy budowlanej.
- Niezwykle ważne jest posiadanie ścisłego umysłu. Na kierunku budownictwo wymagane są od kandydatów predyspozycje do nauk ścisłych: matematyki, fizyki, chemii oraz umiejętność obsługi komputera.
- Praca współczesnego inżyniera to praca z komputerem. Dlatego oprócz przedmiotów teoretycznych studenci muszą opanować nowoczesne programy obliczeniowe i graficzne.
- Inżynier budownictwa to zawód, który często wymaga mobilności: inżynierowie są tam, gdzie realizowane są obiekty sztuki inżynierskiej. Dlatego musisz się liczyć albo z częstą zmianą adresu zameldowania, albo z uciążliwymi dojazdami.
- Budownictwo to przede wszystkim kierunek czasochłonny i pracochłonny, dlatego trzeba być cierpliwym, systematycznym i pracowitym.
- Ważna jest umiejętność pracy zespołowej, ponieważ większość projektów realizuje się w zespołach, gdzie o konflikty nietrudno.

Przykładowe specjalności i specjalizacje

- konstrukcje budowlane
- budowlano-technologiczno-menedżerska
- budownictwo mieszkaniowe
- budownictwo drogowe
- budownictwo hydrotechniczne i specjalne
- budownictwo podziemne i inżynieria miejska
- budowa dróg i lotnisk
- infrastruktura transportu szynowego
- inżynieria mostowa
- zarządzanie inwestycjami
- renowacja i modernizacja

INWESTYCJE W LICEUM

- Wybierz klasę o profilu matematyczno-fizycznym.
- Matematyka i fizyka w różnych odmianach będzie się ciągnąć przez całe studia. Braki z liceum już na pierwszym roku mogą być przyczyną wielu problemów.
- Prawdziwą zmorą na pierwszym roku jest fizyka i matematyka, z których kolokwia to chleb powszedni. Zainwestuj swój czas na dokładne opanowanie programu licealnego. Na studiach i tak będziesz musiał go znać. Lepiej opanować go na spokojnie wcześniej, niż po nocy tuż przed sprawdzianem.
- Maturę, rzecz jasna, powinieneś zdawać z obu przedmiotów na poziomie rozszerzonym.

STUDIA

Projekty

Studia na budownictwie wymagają dużego wysiłku i czasu. Czasochłonną zimą budowlanców są projekty, bez których nie uzyska się zaliczenia z ćwiczeń. W jednym semestrze zazwyczaj jest od sześciu do siedmiu projektów do zrobienia. Niektóre z nich są krótkie i zajmują średnio po sześć stron obliczeń, inne przygotowuje się przez dwa semestry i zajmują po kilkadziesiąt stron skomplikowanych rachunków. Do projektowanych budowli, konstrukcji dołącza się zazwyczaj rysunki wykonane w programie AutoCad.

Przedmioty

Na studiach sam tworzysz swój program studiów – zgodnie z własnymi zainteresowaniami, predyspozycjami i planami dotyczącymi kariery zawodowej. Plan zajęć układa się na podstawie oferty programowej wydziału.

Specjalność

Ważna, bo ukierunkowująca na dalszą pracę, jest specjalizacja. Uczelnie, nawet niepubliczne, dają bardzo szeroki wachlarz możliwości do wyboru. Od zwyczajnej mieszkaniówki, czyli deweloperki, poprzez budowę mostów, dróg, autostrad, lotnisk aż po budowanie bardziej skomplikowanych obiektów z użyciem najnowocześniejszych technologii, np. wieżowców ze stali i szkła.

Na studiach są prowadzone zajęcia na czterech specjalnościach.

- Na mechanice konstrukcji przygotujesz się do projektowania budowlanych specjalnych konstrukcji inżynierskich w zakresie budownictwa ogólnego i przemysłowego.
- Konstrukcje budowlane i inżynierskie kształci specjalistów w zakresie projektowania i realizacji obiektów budowlanych budownictwa ogólnego i przemysłowego oraz konstrukcji inżynierskich w zakresie mostów i budownictwa podziemnego.
- Inżynieria produkcji budowlanej przygotowuje absolwentów do projektowania, organizacji i kierowania realizacją obiektów budownictwa ogólnego, przemysłowego oraz projektowania procesów technologicznych w zakładach przemysłu budowlanego i kierowania nimi.
- Wybierając inżynierię komunikacyjną, nauczysz się projektowania, budowy i utrzymania dróg, ulic i lotnisk oraz dróg szynowych. Będziesz rozwiązywać zagadnienia inżynierii ruchu drogowego i miejskiego, planowania i projektowania układów komunikacyjnych. Ponadto zdobędziesz kwalifikacje w zakresie wykonawstwa małych mostów, przejść podziemnych i innych obiektów komunikacyjnych.

PERSPEKTYWY PRACY

- Perspektywy zdobycia pracy są optymistyczne, jednak pieniądze na początku tej drogi zawodowej nie są oszłamiające.
- Młodzi inżynierowie budowlani pracują początkowo jako asystenci projektantów i inżynierowie budowy lub produkcji.
- Są również zatrudniani w kadrze kierowniczej przedsiębiorstw budowlanych, biurach projektowych, wytwórniach materiałów budowlanych, służbach inwestycyjnych, spółdzielniach mieszkaniowych, administracji centralnej i lokalnej, placówkach naukowo-badawczych odpowiednich resortów oraz w szkolnictwie wyższym i średnim.
- Po inżynierii środowiska pracę można znaleźć jeszcze w przedsiębiorstwach wodociągów i kanalizacji, zakładach przemysłowych, przedsiębiorstwach gospodarki ciepłej oraz w organizacjach zajmujących się ochroną środowiska.
- Wiele miejsc pracy czeka przyszłych inżynierów w firmach zajmujących się sprzedażą materiałów, maszyn i urządzeń budowlanych oraz doradztwem technicznym.
- Mogą też spróbować własnych sił i prowadzić własną działalność gospodarczą związaną z projektowaniem, wykonawstwem lub remontami budynków. Wszystko zależy jednak od ukończonej specjalności. Ale aby rozpocząć działalność na własną rękę trzeba najpierw zdobyć specjalne uprawnienia projektowe czy inspektora nadzoru.

Zdobywana w trakcie studiów wiedza, a w czasie obowiązkowych praktyk umiejętności, po odbyciu stażu zawodowego stanowią podstawę do uzyskania uprawnień zarówno wykonawczych, jak i projektowych.

Przedmioty na studiach

- matematyka,
- fizyka,
- chemia,
- geometria odwzorowań inżynierskich,
- geodezja inżynierska,
- geologia inżynierska,
- petrografia,
- informatyka,
- rysunek techniczny i grafika inżynierska,
- mechanika ogólna,
- materiały budowlane,
- wytrzymałość materiałów,
- metody komputerowe,
- budownictwo ogólne,
- technologia betonu,
- architektura i urbanistyka,
- budownictwo komunikacyjne,
- technologia robót budowlanych,
- organizacja i zarządzanie w budownictwie,
- geodezja.

Z wizytą u księcia

NA EGZAMINIE, W RAZIE POLECENIA OPISU DZIEŁA SZTUKI, ZAWSZE ZWRÓĆ UWAGĘ NA:

- **Typ obrazu:** portret to, pejzaż, scena rodzajowa czy batalistyczna? Tu scenka rodzajowa, obyczajowy obrazek związany z porą roku.
- **Czy temat ujęty jest realistycznie?** Tu jak najbardziej, Bo żeby grasował smok, to co innego...
- **Jak twórca operuje barwami i światłem?** Miniatury z modlitewnika Księcia de Berry są barwne, oddają koloryt epoki
- **Nastrój jaki panuje na obrazie, kogo i w jakim ujęciu dostrzegasz?** Tu mamy scenki sielankowe, dworskie życie kwitnie w całej krasie.

Kwiecień

GDZIE JESTEŚMY?

Rzecz dzieje się na dworze księcia de Berry, w średnio-wiecznej Francji. Zamczyska widoczne w tle to ówczesne dachy Paryża, być może Palais de la Cité... Mamy początek wieku piętnastego, rok 1409. Życie dworskie w Berry toczy się szczęśliwie jak w starodawnej baśni. Dzięki temu, że na dworze żyją i tworzą bracia Limbourg – świetni przedstawiciele europejskiego gotyku, możemy nie rozpaczać, że nie znano wówczas fotografii.

CO TO ZA DZIEŁO?

Miniatury z modlitewnika księcia Jeana de Berry. Książę Jean de Berry był bardzo bogatym człowiekiem. Gdyby w średnio-wiecznej Francji sporządzano listy najbogatszych artystów – figurowałby na takiej wysokości. Stać go było na własny modlitewnik, bogato zdobiony przez mistrzów pędzla. Stać go było na to, by gościć na dworze sławnych braci Limbourg. To oni właśnie przyozdobili modlitewnik miniaturami na każdy miesiąc roku. Byli mistrzami swoich czasów:

Maj

wiernie odtwarzali dworskie życie, uroczystości, prace typowe dla danego czasu w roku. Podobno używali lupy, by miśternie odwzorować każdy milimetr obrazu.

CO ZAUWAŻASZ?

Popatrzymy na *Kwiecień*. Księżna chyba przy nadziei, choć ówczesna moda może płatać nam figła. I ona, i książę w błękitach, złotowłose dworki zbierają kwiaty, w tle zamek o wielu wieżach. Nastrój sielankowy, książę coś żonie podaje: pierścień czy kwiat? Nie widać.

Popatrzmy na *Maj* – najsłynniejszą chyba z miniatur. Na pierwszym planie księżna na białym koniu. Święto wiosny – damy w zieleniach, mężczyźni wytwornie odziani. Księcia tym razem oglądamy z tyłu (ten sam płaszcz, błękitny w złote kwiaty!), królewski gość w biało-czerwono-złotym stroju – obaj wielmoże odwracają się do księżny. I ona, i dworki przyozdobiły głowy wieńcami. Znowu bajka. Górę miniatury wieńczy rydwan słońca i wiosenne znaki zodiaku: Bliźnięta i Byk.